Kharazmi University

Space Economy and Rural Development

Online ISSN: 2588-476x
Homepage: https://khu.ac.ir

Factors Influencing the Development of Agritourism in Rural Areas of the Central District of Ardabil County, Iran

Kiomars Khodapanah [1]✉ | Saadi Mohammadi [2] | Asadollah Heydari [3]

1. Corresponding Author, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran. E-mail: k_khodapanah@pnu.ac.ir
2. Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran. E-mail: saadi@pnu.ac.ir
3. Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran. E-mail: a-heydari@pnu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research

Article history:
Received 11 July 2025
Received in revised form 06 January 2026
Accepted 16 February 2026
Published online 21 June 2026

Keywords:
Sustainable Development,
Ardabil County,
Agritourism,
Structural Equation Modeling (SEM).

ABSTRACT

Objective: Agritourism creates new forms of interaction between agricultural producers and visitors while utilizing existing rural resources. In addition to strengthening local economies, it contributes to the preservation of agricultural land against pressures arising from large-scale retail expansion and global food supply chains. Given the growing importance of this sector, the present study investigates the factors influencing agritourism development in the rural areas of the Central District of Ardabil County, Iran.

Methods: This applied research adopted a descriptive–analytical approach. Data were collected through both documentary and field-based methods. The statistical population consisted of household heads engaged in agricultural land utilization. Based on Cochran's formula, a sample of 380 respondents was selected through simple random sampling. Structural Equation Modeling (SEM) using the Partial Least Squares (PLS-SEM) approach was employed to analyze the data.

Results: A total of 67 indicators were initially examined, of which seven were excluded due to insufficient factor loadings. The measurement model demonstrated satisfactory validity and reliability. The structural model confirmed significant relationships between agritourism development and its determining factors. The highest factor loadings were associated with organizing cultural and recreational festivals, improving street lighting, and promoting crop diversification and agricultural product branding. Furthermore, the highest t-value (43.961) was observed for the relationship between agritourism development and socio-cultural factors, indicating the dominant role of this dimension in fostering agritourism development.

Conclusions: The development of agritourism in the Central District of Ardabil requires effective integration of managerial, policy, and legal dimensions. Agritourism can stimulate comprehensive socio-economic and cultural development, thereby contributing to sustainable rural development. Strengthening agritourism initiatives can enhance employment opportunities, improve household incomes, reduce rural outmigration, and increase the value-added potential of agricultural products and rural handicrafts.

Cite this article: Khodapanah, K., Mohammadi, S., & Heydari, A. (2026). Factors Influencing the Development of Agritourism in Rural Areas of the Central District of Ardabil County, Iran. *Space Economy and Rural Development*, 15 (55), 123-142. http//doi.org/10.22034/serd.2026.10607

© The Author(s)
Publisher: Kharazmi University
DOI: http//doi.org/10.22034/serd.2026.10607

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The Central District of Ardabil County is recognized as one of Iran's leading agricultural regions, producing a wide range of agricultural commodities, including potatoes, lentils, honey, canola, sugar beet, and several other products. These agricultural capacities provide substantial opportunities for the development of agritourism within the region.

Agritourism not only offers a platform for introducing agricultural culture, local products, and rural lifestyles to visitors, but also strengthens the linkages between agriculture and tourism. Nevertheless, many rural areas of Ardabil continue to face significant challenges, including poverty, inequality, rural outmigration, agricultural land sales, land-use change, and uneven patterns of tourism development. In many cases, conventional forms of tourism have generated spatial and economic imbalances rather than sustainable local development.

Given these circumstances, agritourism has emerged as a promising strategy for addressing rural development challenges while promoting sustainable economic diversification. Accordingly, this study seeks to identify and analyze the factors influencing agritourism development from the perspective of farmers residing in the rural areas of the Central District of Ardabil County.

Methods

This study employed a quantitative, applied, and descriptive–analytical research design. The statistical population consisted of agricultural landholders residing in 30 villages with populations exceeding 50 inhabitants within the Central District of Ardabil County.

Using Cochran's sampling formula, a sample size of 380 respondents was determined. The distribution of questionnaires among villages was proportional to their population size, and respondents were selected through simple random sampling.

Data were collected using a structured questionnaire comprising 67 indicators grouped into six major dimensions. Data analysis was conducted using SmartPLS software and the Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM) approach.

The measurement model was evaluated using factor loadings and convergent validity indicators, including the Average Variance Extracted (AVE). The structural model was assessed through path coefficients, t-statistics, predictive relevance (Q^2), Composite Reliability (CR), and Cronbach's Alpha coefficients.

Results

The analysis revealed that seven of the initial 67 indicators exhibited factor loadings below the acceptable threshold of 0.40 and were therefore excluded from the final model.

Among the retained indicators, the highest factor loadings were associated with:

- Crop diversification and agricultural product branding;- Training and development of skilled human resources;- Improvement of rural street lighting;- Organization of cultural and recreational festivals;- Establishment of local marketplaces for agricultural products;- Willingness to invest in agritourism activities.

The validity and reliability assessments confirmed the robustness of the measurement model. The AVE values for all constructs exceeded the recommended threshold of 0.50, indicating satisfactory convergent validity. The managerial–policy dimension achieved the highest AVE value (0.584).

Similarly, Composite Reliability values were satisfactory across all dimensions, with the managerial–policy dimension recording the highest value (CR = 0.871). Cronbach's Alpha coefficients for all dimensions exceeded 0.70, demonstrating strong internal consistency and reliability.

The structural model results showed that all path coefficients were statistically significant. The strongest path coefficient (β = 0.798) was observed between socio-cultural factors and agritourism development, highlighting the critical role of social and cultural conditions in facilitating agritourism growth.

Model fit assessment using t-statistics revealed that all latent and observed variables exceeded the critical value of 1.96. The highest t-value (43.961) corresponded to the relationship between socio-cultural factors and agritourism development. Moreover, the significance levels of all structural paths were below 0.05.

The predictive relevance (Q^2) values for all dimensions exceeded the recommended thresholds, indicating moderate to strong predictive capability. Among the examined dimensions, the economic factor exhibited the strongest predictive power.

The findings suggest that economic development plays a central role in agritourism expansion by stimulating investment, strengthening infrastructure, increasing direct sales of agricultural products, and creating specialized rural markets. Consequently, establishing favorable economic and institutional conditions is essential for transforming agritourism into a sustainable driver of rural growth.

Conclusion

The results demonstrate that agritourism development in the Central District of Ardabil requires effective coordination among managerial, policy, and legal frameworks. Agritourism has the potential to generate comprehensive economic, social, and cultural benefits that ultimately contribute to sustainable regional development.

All dimensions examined in this study exert significant influences on agritourism development and collectively contribute to tourism growth in rural areas. These effects include job creation, income enhancement, reduction of rural outmigration, increased productivity of agricultural products, and promotion of rural handicrafts.

Given these benefits, agritourism should be considered a strategic priority within the provincial tourism master plan. Identifying and strengthening the factors influencing agritourism development at the county level can significantly contribute to achieving sustainable development objectives. Realizing this potential requires close collaboration among governmental agencies, local authorities, tourism stakeholders, and rural communities.

Overall, agritourism represents an effective pathway toward sustainable rural transformation by integrating agricultural production, tourism services, local culture, and community participation within a comprehensive rural development framework.

Keywords: Sustainable Development, Ardabil County, Agritourism, Structural Equation Modeling (SEM).

Author Contributions

First author: Participation in research design, analysis and interpretation of data and results, preparation of draft article, reading and revision of article.

Second author: Research design, supervision of research stages, review and control of results, correction, revision, and finalization of the article.

Third author: Preparation and preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, and statistical analysis of data.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

We would like to thank the esteemed referees for their structural and scientific comments.

Ethical considerations

All authors affirm that this research was conducted in accordance with ethical standards, with no data fabrication, falsification, or plagiarism.

Funding
This article is not sponsored.

Conflict of interest
The authors declare no conflict of interest.

دانشگاه خوارزمی

اقتصاد فضا و توسعه روستایی

شاپا الکترونیکی: ۴۷۶X- ۲۵۸۸

Homepage: https://khu.ac.ir

عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی در نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل

کیومرث خداپناه [۱] ✉ | سعدی محمدی [۲] | اسداله حیدری [۳]

۱. نویسنده مسئول، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: k_khodapanah@pnu.ac.ir

۲. گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: saadi@pnu.ac.ir

۳. گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: a-heydari@pnu.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۲۰
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۰/۱۶
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۲۷
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۳/۳۱

کلیدواژه‌ها:
توسعه پایدار،
شهرستان اردبیل،
گردشگری کشاورزی،
معادلات ساختاری.

چکیده

هدف: گردشگری کشاورزی با ایجاد فضای ارتباطی جدید و استفاده از منابع موجود در مناطق روستایی، علاوه بر تقویت اقتصاد محلی، زمینه حفاظت از زمین‌های کشاورزی را در برابر تجاوز خرده‌فروشان بزرگ و زنجیره‌های غذایی جهانی به وجود می‌آورد. با توجه به اهمیت این موضوع، پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی در نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل انجام شده‌است.

روش پژوهش: این پژوهش، از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش در زمره تحقیقات توصیفی- تحلیلی است. گردآوری اطلاعات به دو روش کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفت. جامعه آماری شامل سرپرستان خانوار بهره‌بردار از اراضی کشاورزی است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۳۸۰ نفر برآورد گردید. انتخاب نمونه نیز در هر روستا به صورت تصادفی ساده انجام شد. برای تحلیل داده‌ها از مدل‌سازی معادلات ساختاری بهره گرفته شد.

یافته‌ها: به منظور بررسی موضوع از ۶۷ مؤلفه استفاده شد که هفت مؤلفه به علت نداشتن کفایت لازم از مدل حذف شدند. نتایج ارزیابی اولیه مدل اندازه‌گیری، گویای مناسب بودن مدل است. نتایج مدل ساختاری بیانگر وجود رابطه ساختاری معنادار میان توسعه گردشگری کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن است. بررسی یافته‌ها نشان می‌دهد، بیشترین بار عاملی برای عوامل، ایجاد برگزاری جشنواره‌های فرهنگی- تفریحی، بهبود روشنایی معابر، تنوع الگوی کشت و برندسازی محصول برآورد گردیده است. بیشترین مقدار t با ۴۳/۹۶۱ در مدل ساختاری بین متغیرها مربوط به توسعه گردشگری کشاورزی و عوامل اجتماعی- فرهنگی است.

نتیجه‌گیری: توسعه گردشگری کشاورزی در بخش مرکزی اردبیل، نیازمند همگرایی مفهومی با ابعاد مدیریتی، سیاستی و قانونی است و یک توسعه همه‌جانبه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی را پدید می‌آورد. به طور کلی تمام ابعاد در نظر گرفته شده، اثرات متعددی بر توسعه پایدار گردشگری کشاورزی دارند و موجب شکوفایی گردشگری در منطقه خواهند شد. در این صورت، زمینه اشتغال‌زایی، افزایش توان اقتصادی، جلوگیری از مهاجرت، بهره‌وری فراورده‌های روستایی و صنایع دستی برای روستاهای این ناحیه فراهم خواهد آمد.

استناد: خداپناه، کیومرث؛ محمدی، سعدی؛ و حیدری، اسداله (۱۴۰۵). عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی در نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۵ (۵۵)، ۱۲۳-۱۴۲. http//doi.org/10.22034/serd.2026.10607

ناشر: دانشگاه خوارزمی

© نویسندگان

مقدمه

توسعه روستایی بر خلاف تمام تلاش‌ها، با موفقیت همراه نبوده و راهبردهای گذشته قادر نبوده مسائلی مانند بیکاری و فقر را رفع کند. از سوی دیگر چالش‌های رو به افزایش در بخش کشاورزی مانند افزایش هزینه‌های تولید، تغییرات آب‌وهوایی، صنعتی شدن، فقدان برنامه‌های حمایت کننده از کشاورزی و بسیاری موارد دیگر منجر به کاهش درآمد کشاورزان شده‌است. از این رو صرفاً پرداختن به فعالیت‌های کشاورزی، جوابگوی نیاز جوامع روستایی نمی‌باشد و تنوع فعالیت‌های اقتصادی و ایجاد گزینه‌های جدید، به عنوان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای نواحی روستایی مطرح است (بوذرجمهری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۹). یکی از رویکردهای مهم مطرح شده در این زمینه، برای توسعه پایدار روستایی در طی سال‌های اخیر، توسعه گردشگری کشاورزی در نواحی روستایی است (زیرنیکا و مالک[1]، ۲۰۲۲: ۱). به گونه‌ای که سازمان ملل متحد در بیانیه‌ای، یکی از اهداف خود را تا سال ۲۰۳۰، افزایش دو برابری بهره‌وری و درآمد کشاورزی از طریق ایجاد شغل مناسب، نوآوری و خلاقیت، توسعه کارآفرینی و ایجاد شرکت‌های کوچک و متوسط بیان نمود. همچنین این سازمان بیان نمود که گردشگری کشاورزی این قابلیت را جهت دستیابی به اهداف ذکر شده دارد (یاماگیشی[2] و همکاران، ۲۰۲۱: ۲۸۸). از این رو بخش کشاورزی در نواحی روستایی، در پی تغییر و تحولات جهانی، علاوه بر آنکه منبع تولیدات غذایی برای گردشگران محسوب می‌شود به عنوان جاذبه‌ای برای گردشگری نیز شناخته می‌شود (تورس و مامسن[3]، ۲۰۱۱: ۵۴۷).

بررسی‌ها بیانگر این است بیشتر از نیمی از هزینه‌های گردشگران، مربوط به غذا و نوشیدنی است. از سوی دیگر تقاضا برای تولید غذاهای محلی به صورت پیوسته در حال افزایش است. از این رو تشویق روستائیان به تولید غذاهای محلی، به منظور رفع نیازهای غذایی گردشگران، به عنوان یکی از مؤلفه‌های پیوند بین کشاورزی و گردشگری محسوب می‌شود و از لحاظ اقتصادی نیز تأثیر زیادی بر توسعه کشاورزی در مناطق روستایی دارد (هولز[4] و همکاران، ۲۰۱۷: ۲). بنابراین مصرف تولیدات، از جمله غذاهای محلی در نواحی روستایی، بخشی بسیار مهم از فعالیت گردشگری کشاورزی محسوب می‌شود که مصرف آنها به عنوان یک جاذبه، تجربیات گردشگران را متأثر می‌سازد (سانچز پریرا[5] و همکاران، ۲۰۱۷: ۱۱). با این حال اطلاعات ناقصی در قسمت تقاضای گردشگری کشاورزی در دسترس است، به طوری که مطالعات گردشگری کشاورزی موجود عمدتاً بر ویژگی‌های عرضه یا توصیف محصول ارئه شده و همچنین بررسی انگیزه‌های کارآفرینی و سطوح رضایت از ارائه دهندگان آن تمرکز دارد. این در حالی است که شواهد نشان می‌دهد که تقاضا برای گردشگری، به خصوص گردشگری کشاورزی در حال افزایش است. این موضوع به علت جهانی شدن و کاهش در هزینه سفر و افزایش علاقه عمومی به فعالیت‌های مزرعه و شیوه زندگی روستایی است (سانترامو و باربیری[6]، ۲۰۱۷: ۱۴۱).

با توجه به مسائل خاص روستاها در ایران، توسعه نواحی روستایی، نیازمند فعالیت‌های پایدار و رویکردهای جامع است، زیرا انجام کشاورزی صرف، منجر به پایداری مشاغل و محصولات نمی‌شود و به فعالیت‌های مکملی مانند کسب و کارهای چند وجهی که اساس آن فعالیت‌های کشاورزی باشد، نیاز است. از این رو توسعه فعالیت‌های کشاورزی از طریق رویکردهای گردشگری، آموزشی، تفریحی و ... منجر به افزایش درآمدزایی کشاورزی خواهد شد (پرور و خورشید، ۱۴۰۳: ۸۱). با این حال رشد تقاضای گردشگری کشاورزی عمدتاً عرضه محور است که توسط نیاز کشاورزان به یافتن منابع جایگزین درآمد، برای جبران درآمد پایین کشاورزی، افزایش می‌یابد که گامی مثبت برای احیای مناطق روستایی است (مرادی و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۴). در این میان بخش مرکزی شهرستان اردبیل با داشتن رتبه‌های برتر در تولید محصولات کشاورزی از جمله سیب‌زمینی، عدس، عسل، کلزا، چغندر قند و بسیاری موارد دیگر به عنوان یکی از قطب‌های کشاورزی کشور شناخته می‌شود و می‌تواند زمینه توسعه گردشگری کشاورزی

[1] - Ziernicka- Wojtaszek & Malec
[2] - Yamagish
[3] - Torres & Momsen
[4] - Huller
[5] - Sanches Pereira et al
[6] - Santeramo & Barbieri

در استان را فراهم نماید. این موضوع در سال‌های اخیر توجه ویژه‌ای را به خود جلب کرده و مصداق آن اقامتگاه‌های بوم‌گردی و زیرساخت‌ها و برگزاری جشنواره‌های فصلی مانند جشنواره‌های برداشت محصولات کشاورزی است. این موضوع علاوه بر آنکه فرصتی برای معرفی فرهنگ کشاورزی، محصولات محلی و تعامل مستقیم گردشگران با کشاورزان است، تقویت ارتباط بین کشاورزی و گردشگری را نیز به همراه دارد. با این حال همچنان مناطق روستایی این شهرستان با مشکلاتی مانند نابرابری، فقر، مهاجرت، فروش اراضی، تغییر کاربری اراضی و بسیاری موارد دیگر، درگیر هستند و شکل کنونی گردشگری، منجر به ایجاد عدم تعادل در منطقه شده‌است. بر این اساس گردشگری کشاورزی می‌تواند راه‌حل مناسبی به منظور کاهش مشکلات این منطقه باشد. از این رو، پژوهش حاضر به منظور بررسی عوامل اثرگذار بر توسعه گردشگری کشاورزی از دیدگاه کشاورزان ساکن در مناطق روستایی بخش مرکزی شهرستان اردبیل انجام شده‌است.

پیشینه پژوهش

۱. پیشینه نظری

از ابتدای قرن بیستم، گردشگری کشاورزی، تحت عنوان میزبانی گردشگران در خانه‌های کشاورزی مطرح شد و به عنوان یک فعالیت جنبی اضافه در مزارع کشاورزی اروپا به سرعت گسترش و محبوبیت پیدا کرد (پورفرج و نقوی، ۱۴۰۱: ۲۵۳). گردشگری کشاورزی محصولی با ارزش افزوده است که از سویی درآمد اضافی از زمین تولید و یک برند از مزرعه را به مردم معرفی و از سوی دیگر فرصتی برای افزایش بازاریابی و فروش تمامی محصولات کشاورزی تولید شده در مزرعه را فراهم می‌کند (لوچا[1] و همکاران، ۲۰۱۴: ۲). این موضوع به خصوص در مناطقی که قابلیت محدودی برای توسعه دارند، بیشتر مورد توجه قرار گرفته‌است (سو[2]، ۲۰۱۱: ۳۸)، زیرا ماهیت چند وجهی گردشگری و ارتباط آن با بخش‌های مختلف، به خصوص تجارت، زیرساخت‌ها و کشاورزی، به منظور توسعه مناطق روستایی، بسیار مفید است. گردشگری کشاورزی از طریق ایجاد اشتغال و درآمد اضافی برای جوامع کوچک روستایی به خصوص مناطق حاشیه‌ای، ایجاد فرصت‌های کارآفرینی برای شرکت‌های کوچک روستایی، تبدیل به بخش جدایی‌ناپذیر اقتصاد روستایی شده‌است (کارتیشویلی[3] و همکاران، ۲۰۱۹: ۲). گردشگری کشاورزی روشی پیشنهادی برای حفاظت از چشم‌انداز و تنوع اقتصادی در مناطق کشاورزی است که متحمل تغییرات ساختاری می‌شود که به قصد رضایت‌مندی افراد و بازدیدکنندگانی که جهت لذت بردن به مناطق حومه سفر می‌کنند، ایجاد شده‌است (مورفی[4]، ۲۰۱۷: ۶). به زعم پاتر و تیزلی[5] (۲۰۰۵) گردشگری کشاورزی در بسیاری از نقاط دنیا، برداشت محصول یا چیدن محصول، بازدیدهای آموزشی، خوراک، فعالیت‌های تفریحی، اقامت گردشگران در مزارع، چادرزدن یا اتاق، خرید مستقیم محصولات روستایی با صنایع دستی، و حتی تجربه غذا دادن به دام را نیز شامل می‌شود. راه‌اندازی و توسعه این نوع از گردشگری این امکان را برای بهره‌برداران فراهم می‌کند که درآمد خود را به طرق متنوعی مانند تورهای باغی یا مزرعه‌ای، برداشت محصول توسط مصرف‌کننده، جشنواره‌های مرتبط با برداشت محصول، تورهای آموزشی برای کودکان و خدمات متعددی از این قبیل، افزایش دهند (محمودی و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۸). از دیدگاه قدیری معصوم (۱۳۸۹) در زمینه گردشگری کشاورزی دیدگاه‌ها و رویکردهای مختلفی وجود دارد. از جمله آنها رویکرد تقویت‌گراست که توسعه گردشگری را ذاتاً مؤثر می‌داند و معتقد است محاسنی را برای جامعه میزبان به همراه دارد. در رویکرد اقتصادی، به کسب درآمد و اشتغال برای نقاط روستایی می‌پردازد و در رویکرد اجتماعی، فرصتی جهت تبادل و تعامل فرهنگی بین گردشگران و روستائیان ایجاد می کند. توسعه گردشگری بر پایه الگوهای فضایی و امکانات در رویکرد جغرافیایی مورد توجه است. همچنین در رویکرد اجتماع مدار، بر مشارکت و کنترل اجتماعی توجه دارد و باید بر امکانات محلی و تصمیم جمعی استوار باشد (بوذرجمهری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۴۲). گردشگری کشاورزی از بعد فرهنگی، زمینه بهبود کیفیت زندگی، فرهنگ‌سازی، حفظ میراث فرهنگی روستا و آداب

[1] - Lucha
[2] - Su
[3] - Kartishvili
[4] - Murphy
[5] - Potter and Teasley

و رسوم اقلیت‌ها می‌شود. از دیدگاه محیط‌زیستی، منجر به حفظ منابع آب، حفاظت از زیستگاه‌های طبیعی و بوم نظام‌ها و بهبود زیرساخت‌ها و دورنمای روستاها می‌شود. از بعد اقتصادی نیز افزایش درآمد، فرصت‌سرمایه‌گذاری، افزایش اشتغال، تنوع فعالیت‌های اقتصادی و ... را به همراه دارد (دمونجا و باکاک[1]، ۲۰۱۱: ۳۶۲؛ سلیمان‌نژد و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۸). ویژگی‌های اساسی گردشگری کشاورزی دربرگیرنده فضای باز، فرصت‌هایی برای بازدیدکنندگان و سطح پایین توسعه گردشگری است تا به طور مستقیم محیط‌های کشاورزی و طبیعی را تجربه کنند (ایکوز[2] و همکاران، ۲۰۱۰: ۲۶). بنابراین، گردشگری روستایی با هدف جذب گردشگر در یک مزرعه ایجاد می‌شود و به فعالیت‌های متنوعی مانند برداشت میوه، گشت و گذار، لذت بردن از ویژگی‌های حومه شهر، تجربه کشاورزی، شناخت زندگی کشاورزان و ... توجه دارد (لین[3] و همکاران، ۲۰۲۰: ۶۶). گردشگری کشاورزی این قابلیت را دارد که به عنوان یک منبع درآمد حیاتی عمل نموده و رسیدن به اهداف توسعه پایدار را امکان‌پذیر نماید؛ به‌گونه‌ای که با جذب گردشگرانی که به دنبال تجربیات اصیل هستند، جریان‌های درآمدی را برای روستا و روستائیان، فراهم می‌سازد (یوسیوف[4]، ۲۰۲۳: ۳). دوگانا و خانال نیز معتقدند گردشگری کشاورزی، علاوه بر آنکه تقویت اقتصاد محلی را امکان‌پذیر می‌سازد، زمینه حفاظت از زمین‌های کشاورزی را در مقابل تجاوز خرده فروشان بزرگ و زنجیره‌های غذایی جهانی به وجود می‌آورد (دونگانا و خانال[5]، ۲۰۲۳: ۲). از دیدگاه برخی دیگر از پژوهشگران، گردشگری کشاورزی می‌تواند با ایجاد فضای ارتباطی جدید و استفاده از منابع موجود در مناطق روستایی، اقتصاد روستایی را تقویت نماید (توگایموردوف[6] و همکاران، ۲۰۲۳: ۱).

۲. پیشینه تجربی

با توجه به اهمیتی که موضوع حاضر در توسعه پایدار روستایی دارد، در این زمینه اقدام به بررسی مطالعات مربوطه شد. نتیجه این بررسی ها نشان داد که در نقاط مختلف، پژوهش‌های متعددی در رابطه با گردشگری کشاورزی انجام شده ولی تاکنون این موضوع در شهرستان اردبیل مورد ارزیابی و بررسی قرار نگرفته‌است. در این پژوهش با الهام از مطالعات انجام شده، شناسایی و بررسی عوامل اثرگذار بر توسعه گردشگری کشاورزی شهرستان اردبیل میسر گردید. از جمله این مطالعات، پژوهش عنابستانی و مرادی (۱۳۹۸)، است که عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی در شهرستان محلات را مورد بررسی و مطالعه قرار داده دریافتند عوامل اجتماعی- فرهنگی، تأثیرگذارترین عامل بر توسعه گردشگری کشاورزی محسوب شده وجود عواملی مانند قطب گردشگری، فرهنگ‌سازی و تبلیغات را دارای بیشترین نقش در توسعه گردشگری کشاورزی شهرستان محلات دانستند. محمودی چناری و همکاران (۱۳۹۹)، به الگوسازی مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی شهرستان ماسال پرداختند، نتایج نشان داد ویژگی‌های فردی، دانش و مهارت، سرمایه و دارایی، انگیزه و تمایل به خدمات‌رسانی به گردشگران، در توسعه گردشگری کشاورزی مفید است. همچنین برآیند کلی الگوی پژوهش نشان داد خانورهای ساکن در مناطق کوهپایه و کوهستانی، گرایش بیشتری نسبت به پذیرش گردشگری کشاورزی از خود نشان می‌دهند. آشفته‌پور و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به بررسی نقش گردشگری کشاورزی در آمایش محیطی مناطق روستایی شهرستان رودسر پرداختند. نتایج بررسی آنها نشان داد که مؤلفه‌های زیبایی‌شناختی در رتبه اول، مؤلفه‌های عملکردی- ساختاری و فعالیتی در رتبه دوم و مؤلفه‌های زیست‌محیطی در رتبه سوم قرار دارد. دلیری (۱۴۰۱)، استراتژی‌های توسعه گردشگری کشاورزی و نهادهای مؤثر در اجرای آن را در استان گلستان مورد بررسی قرار داد. نتایج بررسی‌های این پژوهش نشان داد که هیچ یک از نهادها، مخالفتی با اجرای استراتژی‌های شناسایی شده ندارند. همچنین با توجه به نظر سازمان‌ها، استراتژی شفاف‌سازی قوانین و مقررات با ایجاد پنجره واحد، صدور مجوز، کاهش دیوان‌سالاری و بروکراسی اداری برای تأسیس کسب و کارهای گردشگری کشاورزی دارای اهمیت بیشتری بوده اند. در پژوهشی دیگر گودرزی و همکاران

[1] - Demonja & Bacac
[2] - Icoz
[3] - Lin
[4] - Yusuf
[5] - Dhungana & Khanal
[6] - Togaymurodov

(۱۴۰۲)، امکان‌سنجی تحقق چشم‌اندازهای توسعه گردشگری کشاورزی در پایداری توسعه سکونتگاه‌های ناحیه‌ای در شهرستان ساوه را مورد مطالعه قرار دادند. نتایج این بررسی نشان داد بهترین استراتژی و راهبرد تحقق الگوی گردشگری کشاورزی در منطقه مورد مطالعه، تقویت و استفاده از نقاط فرصت برای کاهش و خنثی‌سازی نقاط ضعف است. همچنین استراتژی رقابتی- تهاجمی دارای بالاترین جذابیت در میان استراتژی‌های پژوهش است. وزین و همکاران (۱۴۰۳)، به بررسی مکانیابی روستاهای مستعد توسعه گردشگری کشاورزی در شهرستان سمیرم پرداختند و دریافتند سه روستای علی‌آباد، دنگزلو و خفر، بیشترین توانمندی را برای توسعه گردشگری کشاورزی دارند. از سوی دیگر، برنامه‌ریزان باید تمام عوامل که شامل ظرفیت کشاورزی، جاذبه‌های گردشگری، منابع طبیعی، ظرفیت اجتماعی جامعه محلی و زیرساخت‌هاست را به منظور شناسایی روستاهای مناسب گردشگری کشاورزی در نظر بگیرند. حاجی‌پور و همکاران نیز (۱۴۰۳)، نگرش جامعه محلی برای مشارکت در توسعه گردشگری کشاورزی را مورد مطالعه قرار داده نشان دادند، روستائیان بیشتر به دلایل اقتصادی به توسعه گردشگری کشاورزی علاقه دارند. با این حال، عوامل اجتماعی مانند حفظ حریم شخصی، عدم آشنایی کافی با مفهوم گردشگری کشاورزی، به میزان زیادی بر تمایل کشاورزان تأثیر می‌گذارد.

تانگ[1] و همکاران (۲۰۲۰)، رویدادهای گردشگری کشاورزی را از طریق بازمفهوم‌سازی کیفیت خدمات سلسله مراتبی مورد مطالعه قرار دادند. نتایج بیانگر این است که کیفیت کلی خدمات، شامل کیفیت تعامل، کیفیت محیط فیزیکی و کیفیت نتیجه است. بنابراین کیفیت کلی خدمات، به عنوان مهمترین عامل از نظر بازدیدکنندگان در نظر گرفته شد که منجر به قصد بازدید مجدد گردید. مونتفریو و سین[2] (۲۰۲۱)، در پژوهشی به پیکربندی‌های پیچیده تولید روستایی در گردشگری کشاورزی بین غذا و نمایش پرداختند. بررسی‌ها نشان داد، مکان‌های گردشگری کشاورزی در فیلیپین، فضا و کار را به روش‌های مختلفی مورد بحث قرار می‌دهند و تنش‌هایی را که کشاورزان به طور فزاینده‌ای در زمین احساس می‌کنند، برجسته می‌کنند. برخی از کشاورزان بر حفظ تولید غذا اصرار دارند، در حالی که برخی دیگر بیشتر به سمت صحنه‌سازی تجربه و نمایش روی می‌آورند تا به تخیلات شهرنشینان از روستا خدمت کنند. همچنین نتایج نشان داد که توجه به تولید نمایش روستایی در درک گذارهای کشاورزی در سطح مزرعه و جامعه و در نهایت پیامدهای گردشگری کشاورزی بر احیای روستاها مهم است. پوترا[3] و همکاران (۲۰۲۲)، در پژوهشی به توسعه یک دستگاه برداشت میوه دستی مبتنی بر اینترنت اشیا برای پشتیبانی از گردشگری کشاورزی پرداختند. این دستگاه برداشت میوه عملکردهای متعددی، مانند به حداقل‌رساندن آسیب به شاخه‌های درخت، نظارت بر میزان بهره‌وری میوه هر گیاه و ارائه اطلاعات در مورد وزن و قیمت میوه را به صورت سریع داد. این ابزار مجهز به یک تلفن هوشمند، چندین حسگر مادون قرمز و بار، یک میکروکنترلر، یک ثبت‌کننده داده ابری و یک سیستم تجزیه و تحلیل داده‌ها است. دقت GPS روی ابزار برداشت تقریباً ۳ متر است و میزان موفقیت در محاسبه تعداد میوه‌ها با استفاده از حسگر مادون قرمز، بسته به قطر میوه‌ای که وارد سطل می‌شود، ۹۳/۳ درصد است. علاوه بر این، این دستگاه برداشت میوه به یک حسگر بار با نرخ انحراف اندازه‌گیری ۲/۴۸ درصد مجهز شده‌است. دوگانا و خانال[4] (۲۰۲۳)، تأثیرات گردشگری کشاورزی را مورد مطالعه قرار دادند. نتایج نشان داد که گردشگری کشاورزی و مشارکت‌های مرتبط با آن در مزارع می‌تواند در مجموع ۱۱۸/۵۴ میلیون دلار خروجی در تنسی داشته باشد. یافته‌ها نشان می‌دهد که گسترش گردشگری کشاورزی می‌تواند توسعه اقتصادی را در سطح مزرعه و ایالت، به‌ویژه در ایالت‌هایی مانند تنسی که کشاورزی یک صنعت مهم و گردشگری در حال گسترش است، به همراه داشته باشد. سنگانک[5] (۲۰۲۵)، توسعه گردشگری پایدار در تایلند با تأکید بر نقش گردشگری کشاورزی و حمایت دولت از کسب و کارهای کوچک و متوسط را مورد مطالعه قرار داد. یافته‌ها بر نیاز به مداخلات استراتژیک، از جمله اصلاحات سیاستی، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های روستایی و ظرفیت‌سازی تأکید می‌کند. این مطالعه توصیه‌های سیاستی هدفمندی را برای افزایش تأثیر گردشگری کشاورزی ارائه می‌دهد. این موارد شامل حمایت مالی از

[1] - Tang
[2] - Montefrio & Sin
[3] - Putra
[4] - Dhungana & Khanal
[5] -Sangnak

شرکت‌های کوچک و متوسط، ترویج شیوه‌های پایدار، تحول دیجیتال و تقویت نوآوری در ارائه خدمات گردشگری است. توریزیهیو[1] و همکاران (۲۰۲۵)، به بررسی بررسی پیوند کشاورزی و گردشگری در بین کشاورزان سیب‌زمینی‌کار ایرلندی پرداختند. نتایج نشان داد که مشارکت با مالکیت اندازه زمین همبستگی مثبت دارد. همچنین درآمد حاصل از گردشگری، به کشاورزان خرده‌پا کمک کرد تا نهاده‌های کشاورزی محدودی را خریداری کنند، زیرا آنها نیاز به نگهداری پول نقد در کل چرخه تولید داشتند و در نتیجه منجر به افزایش بهره‌وری، درآمد و سود برای کشاورزان شرکت‌کننده در مقایسه با غیرشرکت‌کنندگان شد. از سوی دیگر پتانسیل سیاست‌گذاران و کشاورزان خرده‌پا را برای افزایش مدیریت کشاورزی و گردشگری برجسته کرد.

۳. مدل مفهومی

به‌طور کلی عوامل متعدد و متنوعی در توسعه گردشگری کشاورزی تأثیرگذار هستند. دستیابی به درک صحیح از این عوامل، انگیزه گردشگران برای بازدید از محیط روستایی و مزارع، نگرش و رفتار گردشگران را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین، مهمترین اقدام شناسایی این عوامل و بررسی درک روستائیان و کشاورزانی است که به عنوان میزبان، پذیرای گردشگران هستند. از عمده‌ترین عواملی که بر توسعه گردشگری کشاورزی، تأثیرگذار هستند و در پژوهش حاضر مورد بررسی قرار خواهد گرفت، عامل تمایل به پذیرش گردشگری کشاورزی از سوی کشاورزان و جامعه میزبان است تا با بررسی نگرش کشاورزان، توانایی آنها در فرآیند تصمیم‌سازی، از طریق آشکارسازی جنبه‌های متفاوت، بستری مناسب جهت دستیابی به اطلاعات فراهم آید. از عمده عوامل دیگر، می‌توان عوامل اقتصادی، سیاسی، مدیریتی و اجتماعی- فرهنگی را نام برد که در شکل (۱) نشان داده شده‌است. شناسایی این عوامل و مشخص شدن اولویت آنها، منجر به افزایش بهره‌وری و کارایی ظرفیت‌های موجود شده و همچنین صرفه‌جویی مالی و زمانی و در نهایت بهبود وضعیت اقتصادی را به دنبال دارد.

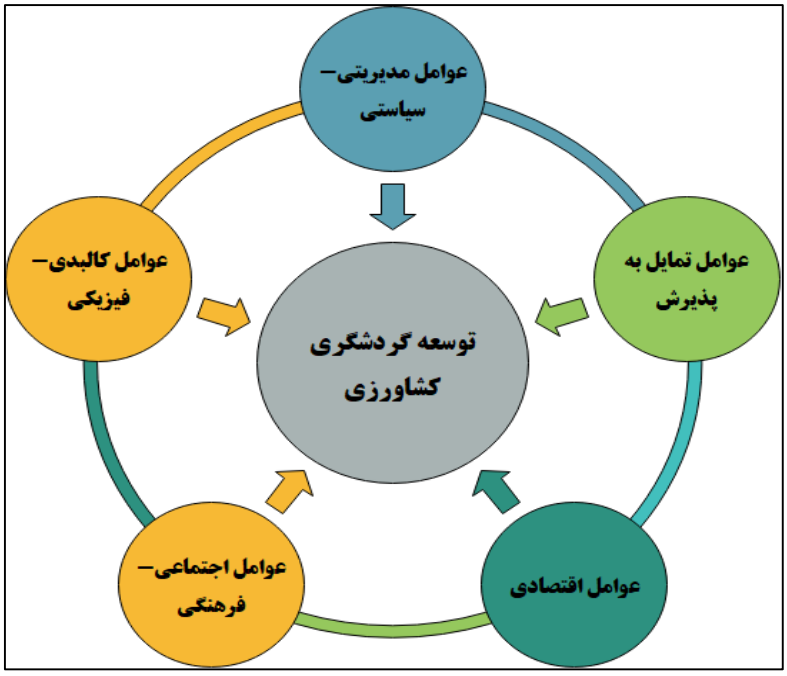

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

روش‌شناسی پژوهش

۱. قلمرو جغرافیایی مورد مطالعه

[1] - Turizihiwe

شهرستان اردبیل دارای ۳ بخش، ۳ شهر، ۱۱ دهستان و ۱۸۰ روستا است. مساحت آن ۱۱۰۸۱ کیلومترمربع است. این شهرستان، بین عرض جغرافیایی ۳۸ درجه و ۱۵ دقیقه‌ی شمالی و طول جغرافیایی ۴۸ درجه و ۱۸ دقیقه شرقی قرار دارد. از شمال با مشگین‌شهر، از غرب با شهرستان های سرعین و نیر، از جنوب با شهرستان گیوی و از شرق با شهرستان نمین همسایه است و در ۲۱۹ کیلومتری شهر تبریز و ۵۷۸ کیلومتری تهران واقع شده‌است (سالنامه آماری استان اردبیل، ۱۴۰۱) (شکل ۱).

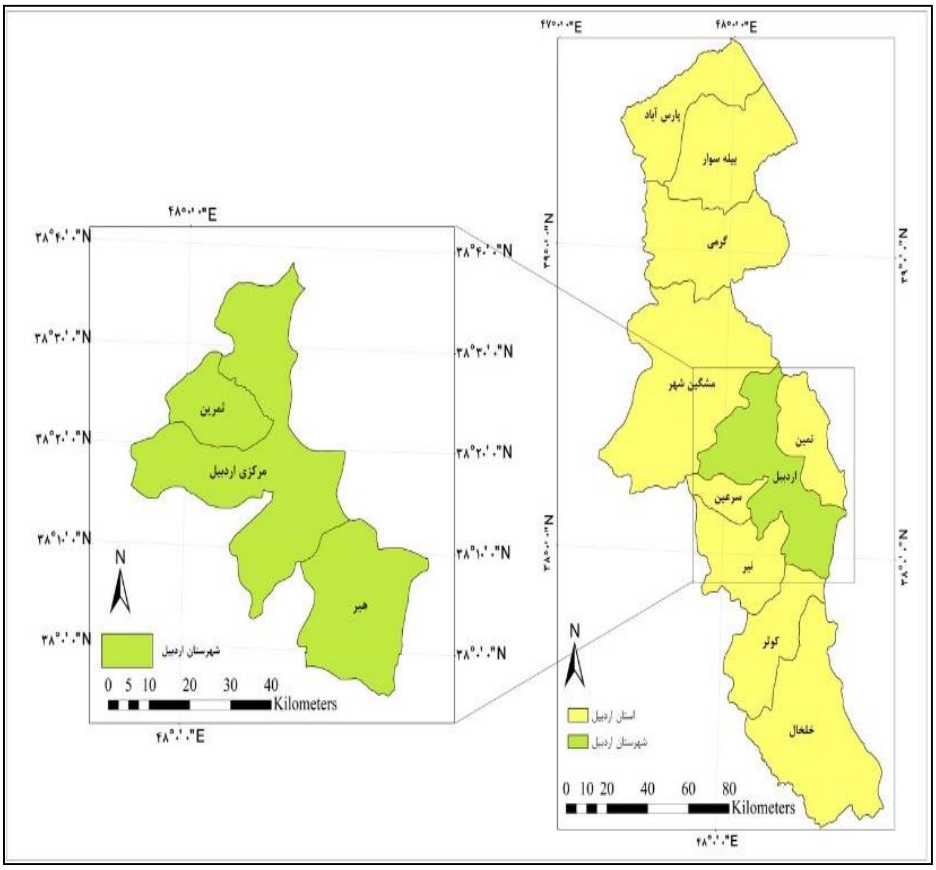

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

۲. داده ها و روش کار

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و بر اساس ماهیت توصیفی- تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش حاضر را خانوارهای کشاورز روستاهای بخش مرکزی اردبیل در شهرستان اردبیل، تشکیل می‌دهد. جامعه آماری پژوهش، ۳۰ روستای با جمعیت بالای ۵۰ خانوار کشاورز (۷۹۴۷ خانوار) بوده که به صورت تصادفی برای مطالعه انتخاب گردیده است. حجم نمونه مورد مطالعه بر اساس فرمول کوکران ۳۶۶ نفر برآورد گردید. پراکندگی تعداد نمونه مورد مطالعه در سطح روستاهای مورد مطالعه به صورت طبقه‌ای و بر اساس تعداد خانوار آنها می‌باشد. از آنجا که تعداد نمونه مورد مطالعه در برخی روستاها یک و یا دو خانوار بود برای دستیابی به نتایج بهتر حجم نمونه افزایش و به ۳۸۰ سرپرست خانوار ارتقا یافت (جدول ۱).

جدول ۱. جامعه آماری و حجم نمونه مورد مطالعه

روستا	خانوار	نمونه	روستا	خانوار	نمونه	روستا	خانوار	نمونه
اردی	۵۰	۱۰	قلعه جوق	۲۱۳	۱۰	گرجان	۲۶۸	۱۲
حسنعلی کندی	۵۱	۱۰	وکیل‌آباد	۲۳۸	۱۰	عموقین	۳۸۷	۱۲
گلی	۵۳	۱۰	خشکه رود	۲۳۸	۱۰	طالب قشلاقی	۴۰۰	۱۶
اروانق	۵۵	۱۰	سامیان	۲۵۵	۱۰	کرکرق	۴۰۹	۱۷
خواجه بلاغی	۷۶	۱۰	قره‌تپه	۲۵۶	۱۰	حکیم قشلاقی	۴۱۰	۱۷
شهریور	۹۴	۱۰	نوران	۲۵۸	۱۱	آقبلاغ آقاجان خان	۴۱۲	۱۷

روستا	خانوار	نمونه	روستا	خانوار	نمونه	روستا	خانوار	نمونه
جمادی	۹۵	۱۰	حمل آباد	۲۶۵	۱۱	انزاب علیا	۵۰۲	۱۹
پیر آلقر	۹۷	۱۰	بنفشه درق	۱۰۸	۱۱	امیدچه	۵۰۳	۱۹
ینگجه	۱۰۷	۱۰	رضی آباد	۱۲۳	۱۲	شام اسبی	۸۲۰	۱۹
تپراقلو	۱۹۲	۱۰	آقچه کندی	۱۲۶	۱۲	خیارک	۸۸۶	۲۵

منبع: سرشماری سال ۱۳۹۵، محاسبات نگارنده، ۱۴۰۴

به منظور بررسی دیدگاه جامعه آماری، برای تعیین عوامل تأثیرگذار بر گردشگری کشاورزی، از دو شیوه مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شد. در بخش مطالعات کتابخانه‌ای با مراجعه به نشریات معتبر علمی داخلی و خارجی و پایان نامه‌ها، اقدام به گردآوری شاخص‌ها و معرف‌های مورد نیاز ش. به منظور دستیابی به هدف پژوهش نیز، پرسشنامه‌ای در قالب شش عامل و ۶۷ مؤلفه تنظیم شد (جدول ۲). طراحی پرسشنامه نیز، اساساً با سوال‌های بسته و در قالب طیف پنج گزینه‌ای لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم، خیلی کم) انجام شد.

جدول ۲. فهرست شاخص‌ها و گویه‌های مورد مطالعه جهت بررسی موضوع

عامل	مؤلفه	منبع
توسعه گردشگری کشاورزی	a1 منابع مالی کشاوزان برای سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری، a2 تفاوت بین محصولات ارگانیک و غیر ارگانیک، a3 آشنایی کشاورزان به زبان مشترک، a4 وجود نیروی متخصص در زمینه گردشگری کشاورزی، a5 ایجاد امکانات خدماتی در مزرعه، a6 تنوع الگوی کشت و برندسازی محصول، a7 مشارکت گردشگر در کاشت و برداشت محصول، a8 اختصاص بخشی از منزل و یا اتاق اضافه برای گردشگران، a9 ورود گردشگران به محل نگه‌داری دام و مشارکت در فعالیت‌های مختلف نگه‌داری دام، a10 وارد شدن گردشگران به زمین‌های کشاورزی و برداشت محصول و خرید،a11 تنوع محصولات کشاورزی و گیاهان دارویی	کریمی و همکاران (۱۴۰۰)، حیدری و همکاران (۱۳۹۹)، بوذرجمهری و همکاران (۱۳۹۹)، بذرافشان و سامانی (۱۳۹۸)، عنابستانی و مظفری (۱۳۹۷)، پارکر[1] (۲۰۱۵)
مدیریتی- سیاستی	b1 تربیت نیروی انسانی متخصص و آموزش دیده، b2 برنامه‌ریزی آموزشی جهت آشنایی گردشگران با خصوصیات فرهنگی مردم، b3 حمایت سازمان‌های غیر دولتی و بنیادهای مربوطه، b4 برگزاری کارگاه‌های علمی و آموزشی، b5 همکاری و هماهنگی میان نهادها و سازمان‌های درگیر کشاورزی و گردشگری، b6 توسعه آژانس‌های گردشگری، b7 ارائه تورهای گردشگری کشاورزی، b8 وجود طرح از سوی دولت برای تشویق و پشتیبانی از اقدامات و ابتکارات گردشگری کشاورزی، b9 ایجاد مقررات قانونی برای گردشگری کشاورزی، b10 جلوگیری از تغییر کاربری اراضی کشاورزی، b11 ایجاد کارگروه مشخص گردشگری کشاورزی، b1 ارائه تدابیر مناسب برای برقراری و حفظ نظم عمومی	سلیمان‌نژاد و همکاران (۱۴۰۱)، بذرافشان و سامانی (۱۳۹۸)، جنکینز[2] (۲۰۱۴)، خارتیشویلی[3] و همکاران (۲۰۱۹)، هالگ[4] (۲۰۰۹)، ناصرس[5] (۲۰۰۹)
کالبدی- فیزیکی	c1 طراحی و احداث معابر در منطقه، c2 راحتی حمل‌ونقل عمومی، c3 دسترسی به انواع مغازه‌ها، c4 تبدیل خانه‌های روستایی به اقامتگاه‌های بوم‌گردی، c5 ایجاد پارکینگ، c6 راه‌اندازی خدمات تفریحی، c7 بهبود روشنایی معابر، c8 توسعه خدمات آب، برق، گاز، c9 ترافیک و ازدحام و شلوغی روستا، c10 روش بهداشتی جمع‌آوری دفع زباله، c11 سیستم دفع فاضلاب مناسب، c12 تنوع زیستی در روستا، c13 پاکیزگی محیط	آشفته‌پور و همکاران (۱۴۰۱)، محمودی چناری و همکاران (۱۳۹۹)، بوذرجمهری و همکاران (۱۳۹۹)، لین[6] و همکاران (۲۰۲۲)، یه[7] (۲۰۱۵)
اجتماعی- فرهنگی	d1 توسعه صنایع دستی، d2 برپایی جشنواره‌های- تفریحی، d3 پخت غذاهای محلی و عرضه به گردشگران، d4 برخورد مناسب مسئولان با گردشگران، d5 ارتقای سطح دانش کارکنان و واحدهای خدمات‌رسانی، d6 مشارکت مردم بومی در توسعه گردشگری، d7 ایجاد امنیت اجتماعی، d8 تأمین رفاه اجتماع محلی، d9 رفع محرومیت و کاهش فاصله طبقاتی، d10 افزایش انگیزه خدمات، d11	آشفته‌پور و همکاران (۱۴۰۱)، سلیمان‌نژاد و همکاران (۱۴۰۱)، محمودی چناری و همکاران (۱۳۹۹)

[1] - Parkr
[2] - Jenkins
[3] - Khartishvili
[4] - Hahleg
[5] - Nasers
[6] - Lin
[7] - Yeh

عامل	مؤلفه	منبع
	تبیلغات در صداو سیما، d12 ایجاد پایگاه شبکه اطلاع‌رسانی در زمینه گرد شگری، d13 چاپ و توزیع بروشورهای گردشگری، d14 فعالیت تورگردان‌ها در روستا	
اقتصادی	e1 بستر سازی مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، e2 استفاده از فناوری مدرن برای فعالیت‌های کشاورزی، e3 تثبیت نرخ محصولات، e4 ایجاد بازارچه‌های کوچک جهت فروش محصولات تولیدی، e5 میزان قیمت مواد اولیه کشاورزی، e6 قیمت محصولات تولیدی کشاورزی، e7 فروش مستقیم محصولات کشاورزی، e8 خرید محصولات کشاورزی توسط گردشگران، e9 تزریق تسهیلات بانکی، مالی و اعتبارات توسط دولت به کشاورزان، e10 تأمین مالی توسط جهاد کشاورزی	دلیری (۱۴۰۰)، پرور و خورشید (۱۴۰۳)، محمودی چناری و همکاران (۱۳۹۹)
تمایل به پذیرش	f1 افزایش تولیدات محلی، f2 رضایت از حضور گردشگران در زمین‌های کشاورزی و روحیه مهمان‌نوازی، f3 تمایل به آموزش دادن فعالیت‌های کشاورزی، f4 تمایل به شرکت در دوره‌های آموزشی گردشگری کشاورزی، f5 تمایل به سرمایه‌گذاری در گردشگری کشاورزی، f6 افزایش دسترسی به کالا و خدمات مناسب با اقشار مختلف، f7 پویایی محیط روستا	دلیری (۱۴۰۰)، آشفته‌پور و همکاران (۱۴۰۱)، بوذرجمهری و همکاران (۱۳۹۹)، محمودی چناری و همکاران (۱۳۹۹)، هالهگ[1] (۲۰۰۹)

به منظور تحلیل موضوع و یافته‌های حاصل از پرسشنامه از نرم افزار معادلات ساختاری اسمارت پی ال اس سه[2] استفاده گردید. در پژوهش حاضر به منظور انجام مدل اندازه‌گیری و میزان اثرگذاری هر عامل، از بارهای عاملی و جهت انجام مدل ساختاری، از t و q بهره گرفته شد. از شاخص‌های برازش مدل به منظور تعیین قابل قبول بودن مدل بهره گرفته شد. بر این اساس جهت بررسی روایی مدل از ضرایب میانگین واریانس استخراجی (AVE) و بارهای عاملی استفاده گردید. جهت تعیین میزان پایایی مدل از ضریب پایایی ترکیبی (CR) و آلفای کرونباخ استفاده شد. بر این اساس اگر میزان آلفا بیشتر از ۰/۷ و میزان پایایی ترکیبی نیز بیشتر از ۰/۷ باشد، مقدار پایایی قابل قبول است. از سوی دیگر در صورتی که مقادیر بارهای عاملی برابر و یا بیشتر از ۰/۵ باشد و همچنین مقدار AVE (میانگین واریانس استخراجی) نیز بیشتر از ۰/۵ باشد، روایی مدل اندازه‌گیری قابل قبول است.

یافته‌های پژوهش

یکی از روش‌های مفید و معتبر جهت بررسی روایی مدل و عوامل آن، تحلیل عاملی تأییدی است، که به بررسی بارهای عاملی و سایر پارامترهای مورد نیاز آن می‌پردازد. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل یافته‌های پرسشنامه‌ها بیانگر این است از ۶۷ عامل در شش مؤلفه، هفت عامل دارای بارهای عاملی کمتر از ۰/۴ بودند. به گونه‌ای که عامل استفاده از فناوری مدرن برای فعالیت‌های کشاورزی با بار عاملی ۰/۱۷۳ در بعد اقتصادی قرار داشت. همچنین در بعد اجتماعی- فرهنگی عوامل تبیلغات در صدا و سیما با بار عاملی ۰/۳۷۱، چاپ و توزیع بروشورهای گردشگری با مقدار ۰/۲۸۹ و فعالیت تورگردان‌ها در روستا با بار عاملی ۰/۲۴۵، دارای مقداری کمتر از معیار تعیین شده بودند. در بعد کالبدی - فیزیکی نیز دو عامل دارای مقادیری کمتر از مقدار معین بودند. این دو عامل نیز شامل ترافیک و ازدحام و شلوغی روستا با مقدار ۰/۲۹۰ و عامل تنوع زیستی در روستا با مقدر ۰/۲۷۲ بودند. در نهایت، در بعد مدیریتی- سیاستی، عامل ارائه تدابیر مناسب برای برقراری و حفظ نظم عمومی با مقدار ۰/۳۷۶ وجود داشت. از این رو این هفت عامل، به علت پایین بودن مقدار عاملی از حد تعیین شده از مدل حذف و مدل مورد نظر، جهت شناسایی عوامل و میزان تأثیرگذاری، مجدد اجرا شد.

نتایج پس از اجرای مجدد مدل اندازه‌گیری نشان داد، که ۶۰ عامل باقیمانده دارای مقدار بار عاملی بالاتر از حد کفایت بوده صلاحیت لازم برای تحلیل و ارزیابی را دارند. نتایج بررسی‌ها بر اساس بار عاملی استاندارد نشان داد عامل‌های موجود دقت لازم برای اجرای اندازه‌گیری سازه و عامل مربوط به خود را دارا هستند. نتایج بارهای عاملی بر اساس جدول ۳ نشان می‌دهد، در بعد توسعه گردشگری کشاورزی، بیشترین بار عاملی مربوط به مؤلفه تنوع الگوی کشت و برندسازی محصول بود که میزان بار عاملی آن ۰/۷۱۹ برآورد گردید. در بعد مدیریتی- سیاستی، از بین عوامل استاندارد، بیشترین بار عاملی مربوط به تربیت نیروی انسانی

[1] - Hahleg
[2] - Smart PLS 3

متخصص و آموزش دیده است و بار عاملی این مؤلفه ۰/۶۷۵ ارزیابی گردید. در بررسی مؤلفه‌های بعد کالبدی- فضایی، از بین ۱۱ عامل استاندارد، بیشترین بار عاملی با مقدار ۰/۷۱۱ متعلق به عامل بهبود روشنایی و در بعد اجتماعی- فرهنگی، عامل برپایی جشنواره‌های فرهنگی- تفریحی با ۰/۷۵۷، بیشترین بار عاملی را به خود اختصاص داده بود. نتایج بررسی‌ها در بعد اقتصادی، بیانگر این موضوع است ایجاد بازارچه‌های کوچک برای فروش محصولات تولیدی با مقدار ۰/۷۰۴، از بین نه عامل با بار استاندارد، بیشترین میزان بار عاملی را دارا بود. در نهایت آخرین بعد بررسی شده، تمایل به پذیرش گردشگری کشاورزی با هفت عامل استاندارد است. در این بعد عامل تمایل به سرمایه‌گذاری در گردشگری کشاورزی دارای بالاترین بار عاملی بود که مقدار آن ۰/۶۷۱ برآورد گردید.

جدول ۳. بار عاملی مؤلفه‌های پژوهش

بعد	کد	بار عاملی	T-value	p- value	بعد	کد	بار عاملی	T-value	p- value
توسعه گردشگری کشاورزی	a1	۰/۵۳۲	۱۰/۴۱۰	۰/۰۰۰	کالبدی- فیزیکی	c6	۰/۶۴۰	۱۵/۰۸۵	۰/۰۰۰
	a10	۰/۵۶۰	۱۲/۰۶۶	۰/۰۰۰		c7	۰/۷۱۱	۲۶/۲۲۴	۰/۰۰۰
	a11	۰/۶۴۵	۱۸/۴۶۹	۰/۰۰۰		c8	۰/۴۰۵	۵/۷۰۰	۰/۰۰۰
	a2	۰/۵۹۵	۱۴/۳۹۶	۰/۰۰۰	اجتماعی- فرهنگی	d1	۰/۵۰۶	۱۰/۳۷۵	۰/۰۰۰
	a3	۰/۶۲۰	۱۷/۱۶۸	۰/۰۰۰		d10	۰/۵۲۰	۱۱/۲۵۲	۰/۰۰۰
	a4	۰/۶۴۳	۲۲/۷۹۳	۰/۰۰۰		d12	۰/۶۰۱	۱۵/۵۰۸	۰/۰۰۰
	a5	۰/۶۱۶	۱۷/۲۶۴	۰/۰۰۰		d2	۰/۷۵۷	۳۱/۲۵۰	۰/۰۰۰
	a6	۰/۷۱۹	۲۴/۹۴۹	۰/۰۰۰		d3	۰/۵۱۲	۱۱/۳۸۵	۰/۰۰۰
	a7	۰/۵۳۷	۱۱/۳۶۹	۰/۰۰۰		d4	۰/۶۹۱	۲۳/۲۲۰	۰/۰۰۰
	a8	۰/۶۵۲	۱۹/۵۶۳	۰/۰۰۰		d5	۰/۴۷۱	۹/۳۵۴	۰/۰۰۰
	a9	۰/۵۳۴	۱۲/۴۲۰	۰/۰۰۰		d6	۰/۴۵۱	۹/۷۳۲	۰/۰۰۰
مدیریتی- سیاستی	b1	۰/۶۷۸	۲۰/۹۳۹	۰/۰۰۰		d7	۰/۵۵۳	۱۱/۰۴۲	۰/۰۰۰
	b10	۰/۵۶۹	۱۲/۲۶۹	۰/۰۰۰		d8	۰/۶۷۴	۲۰/۸۰۴	۰/۰۰۰
	b11	۰/۴۳۰	۷/۱۹۰	۰/۰۰۰		d9	۰/۵۵۴	۱۴/۸۱۷	۰/۰۰۰
	b2	۰/۶۶۱	۲۱/۲۲۰	۰/۰۰۰	اقتصادی	e1	۰/۵۷۷	۱۴/۴۶۹	۰/۰۰۰
	b3	۰/۶۶۹	۲۰/۲۸۰	۰/۰۰۰		e10	۰/۶۴۲	۱۶/۴۴۵	۰/۰۰۰
	b4	۰/۶۷۳	۱۹/۱۸۹	۰/۰۰۰		e3	۰/۶۱۱	۱۶/۸۶۱	۰/۰۰۰
	b5	۰/۶۶۱	۲۰/۲۳۲	۰/۰۰۰		e4	۰/۵۱۶	۱۰/۹۷۵	۰/۰۰۰
	b6	۰/۶۴۳	۲۰/۳۳۳	۰/۰۰۰		e5	۰/۵۴۴	۱۳/۱۱۹	۰/۰۰۰
	b7	۰/۶۱۰	۱۵/۹۰۰	۰/۰۰۰		e6	۰/۷۰۴	۲۳/۲۴۷	۰/۰۰۰
	b8	۰/۵۲۴	۱۰/۸۸۳	۰/۰۰۰		e7	۰/۶۶۸	۲۰/۴۶۹	۰/۰۰۰
	b9	۰/۶۴۵	۱۹/۱۹۹	۰/۰۰۰		e8	۰/۵۹۶	۱۵/۸۹۰	۰/۰۰۰
کالبدی- فیزیکی	c1	۰/۴۱۲	۵/۸۷۷	۰/۰۰۰		e9	/۶۰۶	۱۳/۷۲۵	۰/۰۰۰
	c10	۰/۳۹۴	۵/۴۷۴	۰/۰۰۰	تمایل به پذیرش	f1	۰/۵۷۴	۱۲/۸۶۴	۰/۰۰۰
	c11	۰/۵۲۱	۱۱/۵۴۸	۰/۰۰۰		f2	۰/۶۵۹	۱۶/۲۹۹	۰/۰۰۰
	c13	۰/۵۸۰	۱۲/۵۱۱	۰/۰۰۰		f3	۰/۶۲۱	۱۳/۰۹۹	۰/۰۰۰
	c2	۰/۴۷۸	۸/۹۸۳	۰/۰۰۰		f4	۰/۵۸۵	۱۱/۱۱۶	۰/۰۰۰
	c3	۰/۴۷۹	۸/۰۴۱	۰/۰۰۰		f5	۰/۶۷۱	۱۴/۹۳۰	۰/۰۰۰
	c4	۰/۵۸۸	۱۳/۵۷۶	۰/۰۰۰		f6	۰/۵۹۱	۱۱/۲۱۰	۰/۰۰۰
	c5	۰/۵۱۱	۹/۸۳۳	۰/۰۰۰		f7	۰/۵۶۶	۹/۶۱۳	۰/۰۰۰

نتایج جدول (۴)، که بر اساس روایی و پایایی مدل عوامل مؤثر گردشگری کشاورزی تنظیم شده‌است، نشان می‌دهد AVE در تمام شاخص‌های مورد بررسی بیشتر از ۰/۵ بوده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که بالاترین مقدار AVE مربوط به بعد مدیریتی-

سیاستی است که مقدار آن ۰/۵۸۴ ارزیابی گردید. کمترین مقدار AVE نیز برای بعد اجتماعی- فرهنگی شناسایی شد که مقدار آن ۰/۵۳۶ برآورد گردید. می‌توان بیان نمود، هر میزان مقدار AVE به سمت یک تمایل داشته باشد، مقدار روایی همگرا بیشتر خواهد بود. لازم به ذکر است که محاسبه میزان پایایی ترکیبی نیازمند شرط‌هایی است از جمله این که CR باید بالاتر از ۰/۷ باشد و از AVE بزرگتر باشد و AVE نیز بیشتر از ۰/۵ باشد. بنابراین، تمام شروط برای محاسبه پایایی ترکیبی برقرار است؛ از این رو بیشترین میزان پایایی ترکیبی مختص به بعد مدیریتی- سیاستی است و مقدار آن ۰/۸۷۱ می‌باشد. از سوی دیگر کمترین میزان پایایی ترکیبی برای بعد کالبدی- فیزیکی شناسایی و میزان آن ۰/۸۰۵ مشخص شد. بررسی میزان آلفای کرونباخ برای تمام ابعاد بیشتر از ۰/۷ برآورد گردید. این آمار نشان‌دهنده ثبات و پایداری بالای ابزار سنجش است (جدول ۴).

جدول ۴. روایی و پایایی مدل

بعد	آلفای کرونباخ(ca)	CR	AVE
توسعه گردشگری کشاورزی	۰/۸۲۸	۰/۸۶۴	۰/۵۶۹
مدیریتی- سیاستی	۰/۸۳۸	۰/۸۷۱	۰/۵۸۴
کالبدی- فیزیکی	۰/۷۵۶	۰/۸۰۵	۰/۵۸۰
اجتماعی- فرهنگی	۰/۷۹۷	۰/۸۴۴	۰/۵۳۶
اقتصادی	۰/۷۸۷	۰/۸۴۱	۰/۵۷۲
تمایل به پذیرش	۰/۷۲۹	۰/۸۰۶	۰/۵۷۳

نتایج بارهای‌های عاملی و ضرایب پایایی مدل اندازه‌گیری در شکل (۲) نشان داده است. این شکل بعد از استانداردسازی بارهای عاملی ترسیم شده‌است.

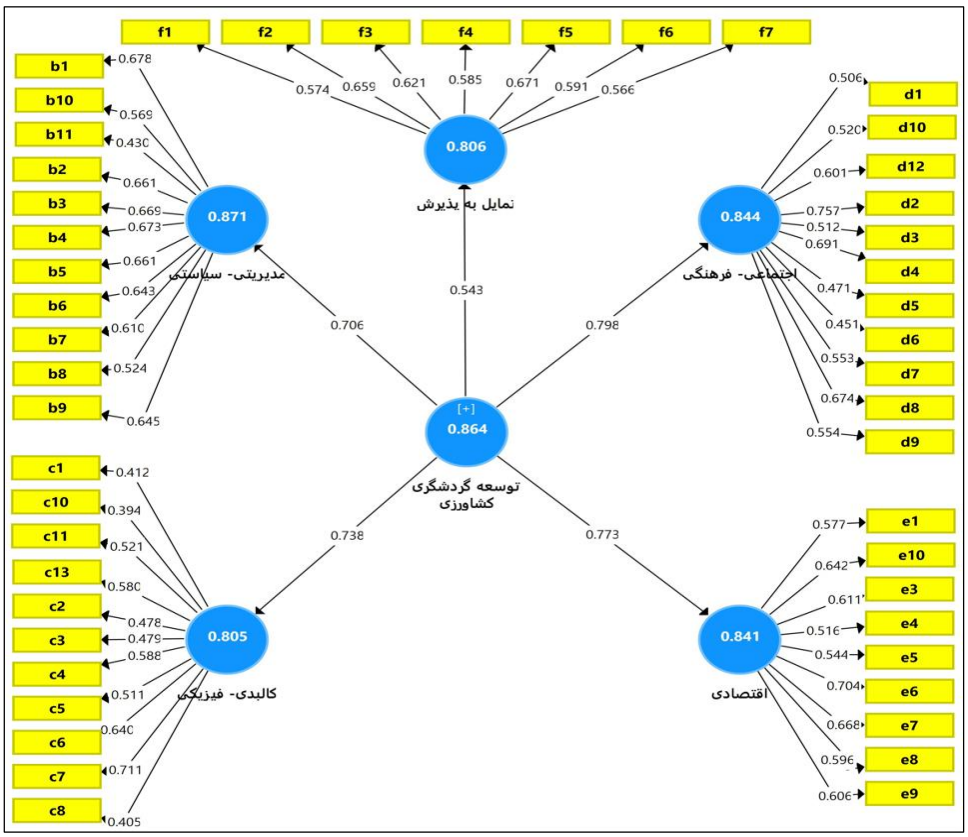

شکل۳. بارهای عاملی و ضریب پایایی

در معادلات ساختاری مدل حاضر ضرایب مسیر برای تمام عوامل مثبت ارزیابی گردید و بیشترین مقدار ضریب مسیر مربوط به توسعه گردشگری کشاورزی ← اجتماعی- فرهنگی است که مقدار آن ۰/۷۹۸ ارزیابی شد. منظور از ضریب مسیر، همان بتای

استاندارد شده در رگرسیون خطی می‌باشد. اگر ضرایب مسیر مثبت باشد، بیان کننده روابط مستقیم بین متغیرهای پنهان برون‌زا و درون‌زا است و ضرایب منفی، نشان‌دهنده روابط معکوس بین آنها است که در پژوهش حاضر تمام روابط بین متغیرهای پنهان درون‌زا و برون‌زا مثبت است و دارای روابط مستقیم هستند. از این رو بر اساس مقادیر بدست آمده، می‌توان دریافت، ارتباط بین متغیرهای برون‌زا و درون‌زای مدل معنی‌دار است و قدرت مدل در پیش‌بینی نسبتاً قابل قبول است. همچنین جهت بررسی برازش مدل ساختاری از معیار آماره t و Q2 بهره گرفته شد. مقدار t بدست آمده برای تمام متغیرهای آشکار و پنهان بیشتر از ۱/۹۶ است. بیشترین مقدار t با ۴۳/۹۶۱ است که در مدل ساختاری بین متغیرها مربوط به مسیر توسعه گردشگری کشاورزی ← اجتماعی- فرهنگی برآورد گردید. سطح معنی‌داری تمام مسیرها نیز کمتر از ۰/۰۵ برآورد گردید (جدول ۵).

جدول ۵. برازش مدل ساختاری

مسیر	ضریب مسیر	T- value	P-value
توسعه گردشگری کشاورزی ← اجتماعی- فرهنگی	۰/۷۹۸	۴۳/۹۶۱	۰/۰۰۰
توسعه گردشگری کشاورزی ← اقتصادی	۰/۷۷۳	۳۷/۹۶۷	۰/۰۰۰
توسعه گردشگری کشاورزی ← تمایل به پذیرش	۰/۵۴۳	۱۳/۸۶۲	۰/۰۰۰
توسعه گردشگری کشاورزی ← مدیریتی- سیاستی	۰/۷۰۶	۲۵/۸۵۴	۰/۰۰۰
توسعه گردشگری کشاورزی ← کالبدی- فیزیکی	۰/۷۳۸	۳۱/۲۹۱	۰/۰۰۰

جدول شماره ۶ بر اساس قدرت پیش‌بینی مدل ترسیم شده‌است. معیار Q^2 که قدرت پیش‌بینی مدل را مشخص می‌کند، باید این قابلیت را داشته باشد که شاخص‌های مربوط به سازه‌های برون‌زای مدل را پیش‌بینی کند. هایر[1] و همکاران (۲۰۱۶) سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را در رابطه با شدت قدرت پیش‌بینی مدل در مورد سازه‌های دورن‌زا تعیین نموده‌اند. همانگونه که جدول (۶) نشان می‌دهد، مقدار Q^2 برای پنج شاخص مورد بررسی، بیشتر از شدت مقادیر تعیین‌شده برآورد گردیده است و تمام عوامل از سطح متوسط به قوی گرایش دارند. از این رو، می‌توان اذعان داشت که مدل ساختاری پژوهش از برازش مناسب و قابل قبولی برخودار است. عامل ضریب تعیین اسکوئر متغیرهای پهنان درون‌زا در این پژوهش دارای مقادیر متفاوتی بود. این عامل نشان می‌دهد که چند درصد از تغییرات متغیر درون‌زا توسط متغیر برون‌زا انجام می‌شود. برای ضرایب R^2 مقادیر متفاوتی در نظرگرفته شده‌است. به گونه‌ای که ضرایب ۰/۱۹ به‌عنوان معیار ضعیف، ۰/۳۳ معیار متوسط و ۰/۶۷ قوی در نظر گرفته شد (کوهن[2]، ۲۰۱۳). با توجه به آنچه ذکر گردید، ضریب تعیین اسکوئر برای تمام عوامل بالاتر ازمقدار متوسط، یعنی ۰/۳۳ برآورد گردید. این مقادیر، نشان‌دهنده قابل توجه بودن عامل‌ها و بیش از حد آستانه بودن آنها است. در این میان بیشترین ضریب تعیین برای بعد اجتماعی- فرهنگی برآورد گردید. در واقع به دلیل اینکه پدیده گردشگری، موضوعی اجتماعی- فرهنگی است، بیش از سایر عوامل بر توسعه گردشگری تأثیرگذار است و آن را تحت تأثیر مؤلفه‌های مختلفی مانند برپایی جشنوارها، توسعه صنایع داستی، اقامتگاه‌های بوم‌گردی و مشارکت مردم و مسئولین قرار می‌دهد.

جدول ۶. بعد ضریب تعیین و پیش‌بینی مدل

بعد	مدیریتی- سیاستی	کالبدی- فیزیکی	اجتماعی- فرهنگی	اقتصادی	تمایل به پذیرش
Q2	۰/۱۷۵	۰/۱۳۰	۰/۱۹۴	۰/۲۰۳	۰/۰۹۳
R	۰/۴۹۸	۰/۵۴۵	۰/۶۳۷	۰/۵۹۸	۰/۲۹۵
R^2	۰/۴۹۷	۰/۵۴۴	۰/۶۳۶	۰/۵۹۷	۰/۲۹۳

در نهایت با توجه به ضرایب مسیر، مقادیر t و ... اقدام به ترسیم مدل ساختاری پژوهش گردید که در آن میزان اثرگذاری هر یک از عوامل مورد بررسی، نشان داده شده‌است (شکل ۴).

[1] - Hair

[2] - Cohen

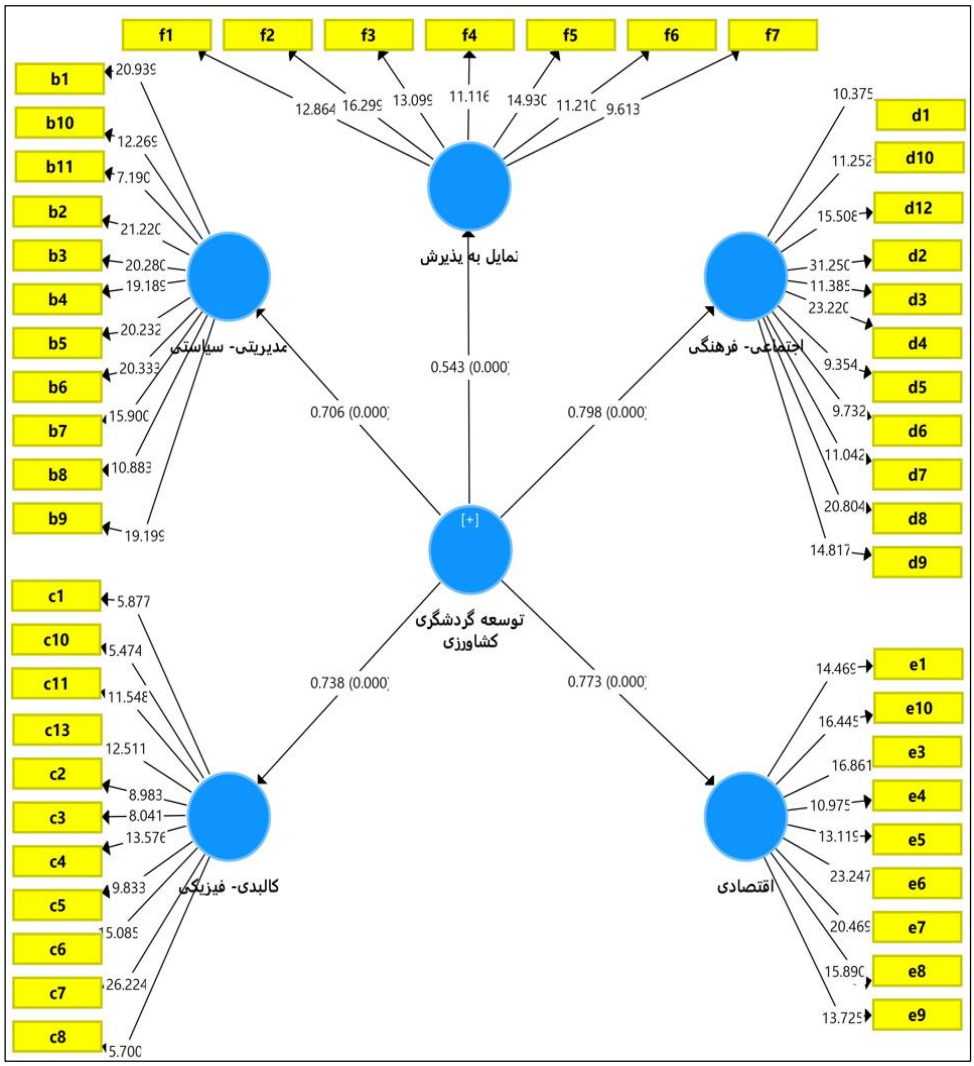

شکل ۴. مدل ساختاری پژوهش، ۱۴۰۴

بحث

با توسعه شهرنشینی، اهمیت فعالیت‌های گردشگری در مناطق روستایی در حال افزایش است. بنابراین، مناطق روستایی، جهت بهره‌گیری از این فرصت و جذب گردشگر در عرصه بازار رقابتی، نیاز دارند که از شیوه‌های مختلف بهره‌برداری نمایند. یکی از مهمترین این شیوه‌ها، شناسایی عوامل مختلف اثرگذار بر توسعه گردشگری، بخصوص گردشگری کشاورزی است. اولویت‌سنجی این عوامل می‌تواند، منجر به سرمایه‌گذاری مناسب در منطقه، متناسب با شرایط آن منطقه گردد. از این رو پژوهش حاضر با توجه به اهمیت بحث گردشگری کشاورزی در شهرستان اردبیل، به بررسی تأثیر عوامل اثرگذار بر توسعه این موضوع از دیدگاه کشاورزان پرداخته است، زیرا کشاورزان به عنوان نیروی میزبان و تولیدکننده، نقش مهمی در این عرصه و توسعه آن، دارا هستند. نتایج بدست آمده از تحلیل ۳۸۰ پرسشنامه توزیع شده، نشان داد که از ۶۷ عامل بررسی شده، هفت عامل به علت دارا بودن بارهای عاملی کمتر از ۰/۴ از مدل حذف شدند.

نتیجه اجرای مجدد مدل اندازه‌گیری نشان داد، بعد مدیریتی با میانگین بار عاملی ۰/۶۱۵، دارای بالاترین بار عاملی در بین تمام ابعاد بود. دلیری و همکاران (۱۴۰۱)، نهادهای مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی را مورد بررسی قرار دادند و نقش سازمان‌های دولتی و غیر دولتی و ایجاد مقررات در این زمینه را از عوامل مهم برشمردند. این نتایج با یافته‌های پژوهش حاضر در بعد سیاستی–

مدیریتی با میانگین ۳۵/۸۵۴ مطابقات دارد. همچنین نتایج این بخش از پژوهش با یافته‌های سنگانک[1] (۲۰۲۵)، که مداخلات استراتژیک مانند اصلاحات سیاسی، زیرساختی و مدیریتی را در توسعه گردشگری کشاورزی، مؤثر دانست، همسو است. همچنین بعد تمایل به پذیرش، بر اساس دیدگاه کشاورزان با میانگین بار عاملی ۰/۶۱۰ در رتبه دوم قرار داشت. نتایج مدل ساختاری پژوهش نشان داد، ارتباط شاخص پیش‌بینی، که از آن به منظور بررسی توان مدل در پیش‌بینی بهره گرفته می‌شود در تمام عوامل متوسط و به سمت قوی گرایش دارد. در این بین شاخص پیش‌بینی بعد اقتصادی دارای مقدار بالاتری نسبت به سایر عوامل بود و در رتبه دوم اهمیت قرار داشت و مقدار آن ۳۷/۹۶۷ برآورد گردید. این نتایج با یافته‌های دوگانا و خانال[2] (۲۰۲۳)، که توسعه اقتصادی و گسترش کشاورزی را مورد بررسی قرار دادند، همسو است. این عامل نقش مهمی در توسعه گردشگری کشاورزی دارد و موجب می‌شود، جریان سرمایه‌گذاری در این زمینه افزایش یابد، زیرساخت‌ها تقویت گرددد و زمینه خرید محصولات کشاورزی توسط گردشگران افزایش یابد. این موضوع بر فروش مستقیم محصولات کشاورزی از طریق ایجاد بازارهای مناسب و مخصوص تأثیر می‌گذارد. از این رو برای آنکه گردشگری کشاورزی بتواند، زمینه‌ساز رشد اقتصادی پایدار در نواحی روستایی گردد، باید مقدمات و زمینه‌های آن در جامعه فراهم شود. از جمله اینکه تمایل آن در بین کشاورزان و گردشگران افزایش یابد. از این رو یکی از عوامل که نقش آن مورد توجه قرار می گیرد، تمایل به پذیرش گردشگری کشاورزی از سوی گردشگران است که به طرق مختلف، این انگیزه تحت تأثیر قرار می‌گیرد. به عنوان مثال تمایل کشاورزان به شرکت در دوره‌های آموزشی گردشگری است که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. این امر می‌تواند با ارائه آموزش‌های لازم، روحیه مهمان‌نوازی و رضایت از حضور گردشگران در مزرعه را تحت تأثیر قرار دهد.

در پژوهش حاضر، عوامل اجتماعی- فرهنگی با مقدار t، ۴۳/۹۶۱ دارای بالاترین اهمیت در گردشگری کشاورزی بود. این نتایج با یافته‌های عنابستانی و همکاران (۱۳۹۸)، همخوانی دارد. این پژوهشگران بیان کردند عامل اجتماعی- فرهنگی، تأثیرگذارترین عامل بر توسعه گردشگری کشاورزی محسوب می‌شود. بعد فیزیکی- کالبدی با میانگین ۳۱/۲۹۱ از عوامل مهم و مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی شناسایی شد. نتایج این بعد با یافته‌های آشفته‌پور و همکاران (۱۴۰۰)، که عوامل ساختاری- کالبدی،از جمله خوانایی بافت و مسیر، امکانات و خدمات عمومی، دسترسی و ... را عامل مهمی در توسعه گردشگری و آمایش محیطی دانستند، همخوانی دارد. همچنین نتایج مطالعه تانگ[3] و همکاران (۲۰۲۰)، که کیفیت محیط فیزیکی و خدمات را بر توسعه گردشگری مؤثر دانسته اند با پژوهش حاضر مطابقت دارد. به زعم محمودی چناری و همکاران (۱۳۹۹)، انگیزه و تمایل به خدمات‌رسانی به گردشگران از عواملی است که بر توسعه گردشگری کشاورزی تأثیرگذار است. این نتایج، تأییدکننده یافته‌های پژوهش حاضر مبنی بر تمایل به پذیریش گردشگری کشاورزی در بخش مرکزی شهرستان اردبیل است و میانگین آن ۱۳/۸۶۲ ارزیابی شد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با توجه به خروجی یافته‌ها و نتایج پژوهش، می‌توان بیان نمود، عوامل مورد بررسی، از دیدگاه کشاورزان، محرک بخش کشاورزی محسوب می‌شوند، به گونه‌ای که در بعد اقتصادی، عواملی مانند فرصت سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری از طرف جامعه محلی و مسئولین، توسعه زیرساخت‌های فیزیکی، تنوع‌بخشی به محصول و ... موجب توسعه گردشگری کشاورزی شده که سودمندی را برای نواحی روستایی به همراه دارد. از این رو در صورت تقویت ابعاد اجتماعی و فرهنگی، می‌توان نواقص و کاستی‌های موجود در این بعد را تا حد زیادی برطرف نمود. از این رو، ارائه آموزش‌های لازم به کشاورزان، ایجاد امنیت اجتماعی، تأمین رفاه جامعه میزبان و افزایش خدمات در بین روستائیان، زمینه مشارکت آنان را در خدمات گردشگری افزایش می‌دهد. از سوی دیگر این عوامل، دوام و پویایی تولیدات کشاورزی را حفظ نموده و در عین حال تنوع اقتصادی را برای منطقه به همراه دارد. این رهیافت می‌تواند، با ایجاد تعادل میان ابعاد، اجتماعی- اقتصادی، کالبدی، مدیریتی و سیاستی، توسعه پایدار را نهادینه سازد. همچنین نتایج نشان داد،

[1] -Sangnak
[2] - Dhungana & Khanal
[3] -Tang et al

عوامل مدیریتی – سیاستی از عوامل مهم تأثیرگذار بر توسعه گردشگری کشاورزی است. این عامل از طریق تربیت نیروی متخصص و آموزش دیده با برگزاری کارگاه‌های علمی – آموزشی، ایجاد کارگروه مشخص توسعه گردشگری کشاورزی و در کل ارائه تدابیر لازم و تدوین برنامه‌های مدیریتی، زمینه تعامل سازنده را تسهیل می‌کند. از سوی دیگر تعامل و هماهنگی میان سازمان‌ها و نهادها و ایجاد مقررات قانونی برای گردشگری و ارائه طرح از سوی دولت جهت پشتیبانی و تشویق اقدامات و ابتکارات گردشگری کشاورزی، علاوه بر توسعه گردشگری، زمینه توسعه بعد کالبدی و فیزیکی روستا را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به گونه‌ای که با ارائه تسهیلات و پشتیبانی از سوی دولت و سازمان‌های مردم نهاد، خدمات تفریحی و رفاهی در روستا افزایش می‌یابد و تنوع زیستی و توسعه خدمات بهداشتی در نقاط روستایی، بهبود پیدا می‌کند.

نتایج نشان داد توسعه گردشگری کشاورزی در بخش مرکزی اردبیل، نیازمند همگرایی مفهومی با ابعاد مدیریتی، سیاستی و قانونی است و یک توسعه همه جانبه اقتصادی – اجتماعی و فرهنگی را پدید می‌آورد که در نهایت توسعه پایدار منطقه را در پی خواهد داشت. به طور کلی تمام ابعاد در نظر گرفته شده، اثرات متعددی بر توسعه پایدار گردشگری کشاورزی دارند و موجب شکوفایی گردشگری در منطقه خواهند شد و در نهایت زمینه اشتغال‌زایی، افزایش توان اقتصادی، جلوگیری از مهاجرت، بهره‌وری فراورده‌های روستایی و صنایع دستی را فراهم می‌سازد. بنابراین، می‌توان ادعا نمود، گردشگری کشاورزی یکی از طرح‌هایی است که باید در اولویت طرح جامع گردشگری استان مورد توجه قرار گیرد. از این رو شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی در سطح شهرستان، به اهداف و اصول توسعه پایدار کمک خواهد کرد. این موضوع مستلزم همکاری بخش‌ها و نهادهای مسئول در تحقق بخشیدن به این امر است. در این راستا شناسایی عوامل و استفاده از آنها، عاملی کلیدی است که قرارگرفتن در کانون توجه برنامه‌ریزان ومدیران استانی، موجب دستیابی منطقه مورد مطالعه به موقعیت مطلوب خواهد شد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد هر یک از این ابعاد در صورت فقدان یا ضعف، می‌تواند روند توسعه گردشگری کشاورزی در شهرستان اردبیل را با چالش جدی مواجه سازد. از این رو پیشنهاد می‌شود:

- در حوزه مدیریتی و سیاستی، برنامه‌ریزی‌ها به‌صورت مشارکتی و با حضور فعال جامعه محلی صورت گیرد و دولت از طریق اعطای تسهیلات مالی، مشوق‌های قانونی و ایجاد کارگروه‌های تخصصی، زمینه‌ساز شکل‌گیری سیاست‌های پایدار در این عرصه شود.
- با ایجاد زیرساخت‌های اولیه مانند ایجاد خانه‌های بوم‌گردی با معماری بومی، بهبود دسترسی‌های حمل‌ونقل و تجهیز مزارع به امکانات ساده، نقش مهمی در ارتقای کیفیت تجربه گردشگران و افزایش ماندگاری آنان در روستاهای مورد مطالعه فراهم نمود.
- با آموزش مهارت‌های ارتباطی و مهمان‌نوازی به کشاورزان، برگزاری جشنواره‌های فصلی و تقویت آیین‌های محلی زمینه ارتقای سرمایه اجتماعی و افزایش جذابیت‌های فرهنگی روستاها فراهم شود.
- با ایجاد تعاونی‌های گردشگری کشاورزی فرصتی برای تقویت همکاری‌های درون‌جامعه‌ای و جلوگیری از رقابت ناسالم فراهم شود.
- با فروش مستقیم صنایع‌دستی و محصولات کشاورزی به گردشگران، ایجاد بازارچه‌های محلی و جذب سرمایه‌گذاران بومی، گامی در راستای تقویت اقتصاد محلی برداشته شود.

اجرای پروژه‌های کوچک و آزمایشی، شفاف‌سازی منافع اقتصادی– اجتماعی و توجه به نگرانی‌های فرهنگی و اجتماعی مردم روستا، می‌تواند زمینه اعتمادسازی و افزایش تمایل به مشارکت را فراهم آورد.

ملاحظات اخلاقی

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آن‌هاست.

مشارکت نویسندگان

نویسنده اول: مشارکت در طراحی پژوهش، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیش‌نویس مقاله، مطالعه و بازبینی مقاله.
نویسنده دوم: طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله.
نویسنده سوم: تهیه و آماده‌سازی نمونه‌ها، انجام آزمایش و گردآوری داده‌ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

مقاله حاضر حمایت مالی نداشته است.

سپاسگزاری

از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.

منابع

آشفته پور، سپیده؛ قریشی، محمد باسط؛ مطیعی لنگرودی، حسن؛ و آمار، تیمور. (۱۴۰۰). تبیین نقش گردشگری کشاورزی در آمایش محیطی مناطق روستایی، مطالعه موردی: شهرستان رودسر، *فصلنامه مهندسی جغرافیای سرزمین*، ۶ (۳)، ۶۹۴-۹۷۵. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25381490.1401.6.3.11.2

بذرافشان، مرتضی؛ و سامانی، سحر. (۱۳۹۸). عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی، مطالعه موردی: شهرستان جهرم، *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۴ (۴۷)، ۲۲۰-۱۹۳. https://doi.org/10.22054/tms.2019.10612

بوذرجمهری، خدیجه؛ شایان، حمید؛ و قندهاری، الهام. (۱۳۹۹). بررسی ادراکات و تمایل جامعه محلی برای مشارکت در توسعه گردشگری کشاورزی، مطالعه موردی: شهرستان تربت حیدریه، *فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۹(۳۵)، ۱۶۱-۱۳۵. https://doi.org/10.22080/jtpd.2021.19605.3357

پرور، فاطمه؛ و خورشید، صدیقه. (۱۴۰۳). ارائه الگوی پیشران‌های توسعه گردشگری کشاورزی با رویکرد توسعه پایدار، مورد مطالعه: روستاهای شهرستان دورود استان لرستان، *فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا*، ۵ (۳)، ۱۰۳-۷۸. https://doi.org/10.22077/vssd.2024.6708.1203

پورفرج، اکبر؛ و نقوی، مریم. (۱۴۰۱). عوامل تعیین‌کننده سفر و رفتار گردشگران کشاورزی در مناطق روستایی استان مازندران، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۱(۴)، ۲۷۵-۲۵۱. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23222131.1401.11.42.12.1

حاجی‌پور، مائده؛ حسام، مهدی؛ و محمودی چناری، حبیب. (۱۴۰۳). بررسی نگرش جامعه محلی برای مشارکت در توسعه گردشگری کشاورزی، مطالعه موردی: دهستان سیاهکلرود، *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۳(۵۰)، ۱۰۴-۸۵.

حیدری، عمران؛ ثمری، داود؛ موسی‌خانی، مرتضی؛ و بیشمی، بهار. (۱۳۹۹). چالش‌های بین المللی‌سازی کسب و کارهای گردشگری کشاورزی در ایران، *فصلنامه گردشگری و توسعه*، ۱۰(۲)، ۱۲۹-۱۱۳. https://doi.org/10.22034/jtd.2019.200282.1814

دلیری، حسن. (۱۴۰۱). شناسایی استراتژی‌های توسعه گردشگری کشاورزی و ارزیابی نقش نهادهای مؤثر در اجرای آن برای استان گلستان، *فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۱ (۴۳)، ۷۳-۴۹. https://doi.org/10.22080/jtpd.2022.22364.3618

سلیمان‌نژاد، رضا؛ علی بیگی، امیرحسین؛ و صالحی، لاله. (۱۴۰۰). ظرفیت‌های غرب استان مازندران برای توسعه پایدار گردشگری کشاورزی، *فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۰(۳۹)، ۱۱۲-۷۹. https://doi.org/10.22080/jtpd.2022.22191.3600

عنابستانی،علی‌اکبر؛ و مرادی، کبریا. (۱۳۹۸). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی، مطالعه موردی: شهرستان محلات، *فصلنامه مطالعات و برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۴ (۴)، ۸۳۱-۸۱۷. https://dorl.net/dor/20.1001.1.25385968.1398.14.4.1.6

کریمی، ابراهیم؛ گرجی، محمدباقر؛ و سمیعی، روح اله. (۱۴۰۰). ارائه الگوی گردشگری کشاورزی با رویکرد داده بنیاد، *فصلنامه آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۱ (۴۰)، ۱۴۶-۱۳۳. https://doi.org/10.30488/gps.2021.272229.3366

گودرزی، مجید؛ مرادی، هوشنگ؛ پاشاپور، حجت اله؛ و فرجی، محمد. (۱۴۰۲). امکان‌سنجی تحقق چشم‌انداز توسعه گردشگری کشاورزی در پایداری توسعه سکونتگاه‌های ناحیه‌ای، مطالعه موردی: شهرستان ساوه، *فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری*، ۱۳ (۴۹)، ۲۰-۱. https://sanad.iau.ir/Journal/gjts/Article/999523

محمودی چناری؛ حبیب؛ مطیعی لنگرودی، سیدحسن؛ فرجی سبکبار، حسنعلی؛ قدیری معصوم، مجتبی؛ و یاسوری، مجید. (۱۳۹۹). الگوسازی مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی شهرستان ماسال، *فصلنامه مطالعات و برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۵(۴)، ۱۱۵۸-۱۱۳۷. https://sanad.iau.ir/Journal/jshsp/Article/1031919

محمودی، مریم؛ چیذری، محمد؛ کلانتری، خلیل؛ و رکن الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۴۰۱). تبیین برخی از عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی در باغ‌های مرکبات، مطالعه موردی: استان‌های حاشیه دریای خزر، *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۷(۵۷)، ۱۱۱-۷۹. https://doi.org/10.22054/tms.2021.33799.1975

مرادی، کبریا؛ سجاسی قیداری، حمداله؛ شایان، حمید؛ و خوارزمی، امیدعلی. (۱۳۹۹). گونه‌شناسی تقاضای محصول و خدمات در گردشگری کشاورزی از سوی گردشگران، مورد مطالعه: روستاهای شهرستان محلات، *فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۹(۳)، ۹۹-۸۳. https://doi.org/10.22080/jtpd.2020.18289.3240

وزین، نرگس؛ صادقی، علی؛ و براتی، زهرا. (۱۴۰۳). مکانیابی روستاهای مستعد توسعه گردشگری کشاورزی، مطالعه موردی: شهرستان سمیرم، *فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۴ (۳)، ۳۰-۱. https://doi.org/10.22108/sppl.2024.141052.1781

References

Anabestani, A. A., & Moradi, K.(2019). Analysis of factors affecting the development of agricultural tourism, case study: Mahallat County, *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 14(4), 817-831. (In Persian) https://dorl.net/dor/20.1001.1.25385968.1398.14.4.1.6

Ashoftepoor, S., Ghoraishi, M. B., Motiei Langroodi, H., & Amar, T. (2022). The role of agricultural tourism in environmental planning of rural areas, Case study: Rudsar County, *Geographical Engineering of Territory*, 6(3), 675-694. (In Persian) https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25381490.1401.6.3.11.2

Bazrafshan, M., & Samani, S. (2019). Factors Influencing the Development of Agritourism, Case study: Jahrom City, *Journal of Tourism Management Studies*, 14(47), 193-220. https://doi.org/10.22054/tms.2019.10612

Bozar Jomhari, Kh., Shayan, H., & Ghandhari, E. (2021). Investigating the perceptions and willingness of the local community to participate in the development of agricultural tourism, Case study: Torbat Heydariyeh city, *tourism planning and development*, 9(35), 135-161. (In Persian) https://doi.org/10.22080/jtpd.2021.19605.3357

Daliri, H. (2023). Identifying the Agritourism Development Strategy and Evaluating the Role of Effective Actors in Its Implementation in Golestan Province, *tourism planning and development*, 11(43), 49-73. (In Persian)https://doi.org/10.22080/jtpd.2022.22364.3618

Demonja, D. & Bacac, R. (2011). Agritourism Development in Croatia. *Studies in Physical Culture and Tourism*, 18(4), 361-370.

Dhungana, P., & Khanal, A. D. (2023). Spending on farms ripples into the region: agritourism impacts. *Frontiers in Environmental Economics*, 2, 1-15. https://doi.org/10.3389/frevc.2023.1219245

Gao, J., Barbieri, C., & Valdivia, C. (2013). Agricultural landscape preferences: Implications for agritourism development. *Journal of Travel Research*, 53(3). 366-379.

Godarzi, M., Moradi, H., Pashapoor, H., & Faraji, M. (2024). Feasibility of Realizing the Vision for Agricultural Tourism Development in the Sustainability of Regional Settlements: A Case Study of Saveh County, *Geographical Journal of Tourism Space*, 13(49), 1-20. (In Persian) https://sanad.iau.ir/Journal/gjts/Article/999523

Hajipou, M., Hesam, M., & Mahmoodi, H. (2025). Examining the Attitudes of the Local Community to Participate in the Development of Agricultural Tourism (Case Study: Siyahkalrud Rural Distric, *Space Economy and Rural Development*, 13 (50), 85-104. (In Persian) http://serd.khu.ac.ir/article-1-4042-fa.html

Hatley, L. (2009). *The nature of agritourism in the Buffalo City Municipality, a Master's thesis*, Cape Peninsula University of Technology. Business.

Heidari, O., Samari, D., Mosakhani, M., & Beishami, B. (2020). The Challenges of Internationalizing Agritourism Businesses in Iran, *Journal of tourism and development*, 9(2), 113-130. (In Persian) https://doi.org/10.22034/jtd.2019.200282.1814

Huller, S., Heiny, J., & Leonhäuser, L.U.(2017), Linking agricultural food production and rural tourism in the Kazbegi district – A qualitative study, *Annals of Agrarian Science*, 15(1), 40-48. http://dx.doi.org/10.1016/j.aasci.2017.02.004

Icoz, O., Pırnar, I., & Gunlu, E. (2010).The agri-tourism potential of the Aegean region: swot analysis and suggestions for improvement, *Passion for Hospitality Excellence*, 2, 25-38. https://www.researchgate.net/publication/228463998_THE_AGRITOURISM_POTENTIAL_OF_THE_AEGEAN_REGION

Jenkins, R. G. (2014). *Agriculture and Tourism Development: The Case of St. Kitts, AMasters thesis2, University of Waterloo*. Geography - Tourism Policy and Planning

Karirmi, E., Gorji, M., & Samiei, R. (2021). Presenting a model of agricultural tourism with a grounded theory approach, *Journal of Geographical Planning of space quarterly* , 11(40), 133-146. (In Persian) https://doi.org/10.30488/gps.2021.272229.3366

Khartishvili, L., Muhar, A., Dax, T., & Khelashvili, I. (2019). Rural tourism in Georgia in transition: Challenges for regional sustainability. *Sustainability*, 11(2), 410. https://doi.org/10.3390/su11020410

Lin, H. H., Chen, I. Y., Lu, S. Y., Tseng, Y. H., & Lin, J. C. (2022). Can cultural tourism resources become a development feature helping rural areas to revitalize the local economy under the epidemic? An exploration of the perspective of attractiveness, satisfaction, and willingness by the revisit of Hakka cultural tourism. *Open Geosciences*,14(1),590-606. https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/geo-2022-0358/html

Lucha, C., Ferreira, G., Walker, M.A., & Groover, G.E. (2014). A Geographic Analysis of Agritourism in Virginia. *Virginia Cooperative Extension*, (62), 1- 17. https://www.pubs.ext.vt.edu/AAEC/AAEC-62/AAEC-62.html

Mahmoodi Chenari, H., Motiei Langroodi, H., Faraji Sabokbar, H., Ghadiri Masoom, M., & Yasoori, M. (2020). Modeling the factors affecting the development of agricultural tourism in Masal County, *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 15(4), 1137-1158. (In Persian) https://sanad.iau.ir/Journal/jshsp/Article/1031919

Mahmoodi, M., Chizari, M., Kalantari, Kh., & Roknodin Eftekhari, A. (2022). Influential Factors in Agritourism Development in Citrus Gardens: The Case of Coastal Provinces of the Caspian Sea, *TourismManagementStudies*,17(57),79-111.(InPersian) https://doi.org/10.22054/tms.2021.33799.1975

Montefrio, M. J. F., Sin, H. L. (2021). Between food and spectacle: The complex reconfigurations of rural production in agritourism, *Geoforum*, 126, 383-393. https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2021.09.008

Moradi, K., Sojasi ghaidari, H., Shayan, H., & Kharazmi, O. (2020). Typology of Tourists' Product Demand and Service in Agriourism, case study: Mahalat county villages, *tourism planning and development*, 9(3), 83-99. (In Persian) https://doi.org/10.22080/jtpd.2020.18289.3240

Murphy, S. (2017). *Agritourism Needs and Preferences: Determining How Extension Education Can Help. A Thesis for the Degree of Master of Science*. The Graduate School of Tennessee State University.

Nasers, M. S. (2009). *Iowa agritourism consumer profile: demographics, preferences, and participation levels*, A Masters thesis2Iowa State University. Agricultural Education.

Parkar, P. (2015). Developing agritourism in Ratnagiri district of Konkan (Maharashtra): issues and challenges, *Online International Interdisciplinary Research Journal*, 5(2). 145-152.

Parvar, F., & Khorshid, S. (2024). Designing the model of drivers for the development of agricultural tourism with a sustainable development approach, Case of study: Villages of Durood county, Lorestan province, *Village and space sustainable development*, 5(3), 78-103. (In Persian) https://doi.org/10.22077/vssd.2024.6708.1203

Poor Faraj, Naghavi, M. (2022). Determinants of travel and behavior of agricultural tourists in rural areas of Mazandaran province, *Space Economy and Rural Development*,11(4), 251-275. (In Persian) https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23222131.1401.11.42.12.1

Putra, B. T. W., Indracahyana, K. S., & Fanshuri, B. A. (2022). Development of a Handheld IoT-Based Fruit Harvester to support Agrotourism, *Microprocessors and Microsystems*, 91, 104550. https://doi.org/10.1016/j.micpro.2022.104550

Sanches-Pereira A., Onguglo, B., Pacine, H., Gómez Galindo, M. F., Teixeira Coelho, S., & Muwanga, M. K. (2017). Fostering local sustainable development in Tanzania by

enhancing linkages between tourism and small-scale agriculture, *Journal of Cleaner Production.*

Sangnak, D. (2025). Sustainable tourism development in Thailand: The role of agricultural tourism and government support for SMEs, *Sustainable Futures*, 9, 100782. https://doi.org/10.1016/j.sftr.2025.100782

Santeramo, F.G. & Barbieri, C. (2017). On the demand for agritourism: a cursory review of methodologies and practice. *Tourism Planning & Development*, 14(1), 139-148. http://dx.doi.org/10.1080/21568316.2015.1137968

Sohayman Nejad, R., Alibaigi, A. H., & Salehi, L. (2022). Western Capacities of Mazandaran Province for Sustainable Development of Agri- tourism, *tourism planning and development*, 10(39), 79-112. (In Persian) https://doi.org/10.22080/jtpd.2022.22191.3600

Su, B., (2011). Rural Tourism in China. Tourism Management, 32 (6), 38- 41. http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2010.12.005

Tang, L. R., Hurst, J., Niehm, L., Fiore, A. M., Dorie, A., & Jablon-Roberts, S. (2020). Reconceptualizing the hierarchical service quality model: The case of agritourism events. *Event Management*, 24(2-3), 389-407.https://doi.org/10.3727/152599519X15506259856435

Togaymurodov, E., Roman, M., & Prus, P. (2023). Opportunities and directions of development of agritourism: evidence from Samarkand region. *Sustainability*, 15(2), 981. https://doi.org/10.3390/su15020981

Torres, R. (2003), Linkages between tourism and agriculture in Mexico, *Annals of Tourism Research*, 30(3), 546–566. http://dx.doi.org/10.1016/S0160-7383(02)00103-2

Vazin, N., Sadeghi, A., & Barati, Z. (2024). Identification of Suitable Villages for Agritourism Development, A Case Study of Semirom County, *Spatial Planning*, 14(3), 1-30. (In Persian)https://doi.org/10.22108/sppl.2024.141052.1781

Yamagishi, K., Gantalao, C., & Ocampo, L. (2025). The future of farm tourism in the Philippines: challenges, strategies and insights, *Journal of Tourism Futures*, 10(1), 87-109. http://dx.doi.org/10.1108/JTF-06-2020-0101

Yeh, J. (2015). *Agritourism Guidebook: Hawai 'i County*, Entrepreneur's Toolbox2 ET-152, University of Hawai ' *i at Manoa*, 2, 1-65.

Yusuf, E. (2023). Agritourism development: designing an effective model for sustainable growth. *Bio Web of Conferences*, 69, 04023. https://doi.org/10.1051/bioconf/20236904023

Ziernicka-Wojtaszek, A., & Malec, M. (2022). Evaluating Local Attractiveness for Tourism and Recreation—A Case Study of the Communes in Brzeski County, Poland. *Land*, 11(1), 39. https://doi.org/10.3390/land11010039